

TARTU ÜLIKOOL

Usuteaduskond

AÜ religiooniuringud

HILLE KRUSBERG

**ÜHE EESTI PÕHIKOOLI LÕPETAJATE KÄSITLUSED
ÜLELOOMULIKEST NÄHTUSTEST**

Magistritöö

Juhendaja: Dr (theol) Olga Schihalejev

Kaasjuhendaja: Marko Uibu

Tartu 2015

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
Teema põhjendus ja töö eesmärk	4
Lühiülevaade probleemi senisest uuritusest.....	5
Uurimismetoodika tutvustamine	7
Uurimusülesanne ja –küsimused.....	8
Töö ülesehitus	8
<i>I osa. TEOREETILISED LÄHTEKOHAD</i>	9
1. ÜLELOOMULIKKUSEST RELIGIOONIS	9
1.1. Maagia.....	13
1.2. Üleloomulikud nähtused	15
1.3. Memoraadi mõiste: selle kujunemine ja käsitlus	18
1.4. Üleloomulikud olendid inimese mõtetes.....	19
1.5. Uskumused.....	21
1.6. Kognitiivne religioonikäsitlus.....	22
1.7. Usuline kogemus.....	24
2. EESTI KOOLIÕPILASTE USKUMUSED.....	26
2.1. Eesti noorte uskumused.....	26
2.2. Eesti koolinoorte püha mõisted.....	28
<i>II osa. EMPIIRILINE UURIMUS</i>	32
3. UURIMUSE MEETOD JA VALIM.....	32
3.1. Valimi kirjeldus.....	32
3.2. Meetod	33
3.2.1. Intervjuude läbiviimise protseduur.....	35
3.2.2. Andmete analüüs	36

4. ÕPILASTE ÜLELOOMULIKE NÄHTUSTE KÄSITLUSED	38
4.1.1. Üldiselt	40
4.1.2. Endaga seotult	45
4.2. Hoiakud üleloomulikku.....	53
4.2.1. Uudishimu	54
4.2.2. Hirmud.....	56
4.3. Õpilaste teadmiste allikad üleloomulikust	59
4.3.1. Kool	60
4.3.2. Sõbrad ja koolikaaslased	62
4.3.3. Meedia ja kirjandus	65
4.3.4. Memoraadid.....	69
KOKKUVÕTE.....	73
KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS	75
SUMMARY	82
LISA: Intervjuuküsimused	84

SISSEJUHATUS

Arusaamine üleloomulikkusest on inimestel mitmetahuline mõistatus, mis jääb tavalisele inimesele tavapärase meeleeelundite abil kättesaamatuks. Igal inimesel võib olla aga oma ettekujutus, kokkupuude, kuuldus üleloomulikkusest.

Käesoleva töö eesmärk on anda ülevaade ühe Eesti põhikooli õpilaste käsitlustest - üleloomulike nähtuste arusaam, tajumine ja tunnetamine. Töös uurisin intervjuude abiga õpilaste arusaamist, kogemust ja nähtust üleloomulikkusest.

Teema põhjendus ja töö eesmärk

Töötades aastaid koolipsühholoogina, olen märganud õpilaste huvi üleloomuliku vastu ja nende erinevaid uskumusi ja tõekspidamisi üleloomulikkusest. Tundub, et õpilastes on üha rohkem reaalse elu toimumist mõjutama hakanud huvi üleloomulike nähtuste vastu ja nendest arusaamine. Ilmselt tänases päevas mõjutab ja õhutab noorte huvi selle suhtes meedia, raamatud ja muud kommunikatsioonivahendid. Toetava tõuke on andnud Uue Vaimsuse tulek tänapäeva Eestisse, mis on jätkuva alternatiivsuse kuvand igapäevaelus. Inimeste huvi üleloomuliku vastu võib suurenda religioonipsühholoogi Tõnu Lehtsaare sõnul sõltumata vanusest või rahvusest.¹

Üleloomuliku mõiste ja mõjutuste arusaamad on õpilaste teadmistesse toonud arvatavalt hulga küsimusi, mis pole saanud ühtset selgitavat vastust. Õpilased tõlgendavad ise üleloomulikkust, nagu nad oskavad. Ei küsita lisaselgitust näiteks koolis õpetajatelt või kodus vanematelt. Olen kuulnud, kuidas õpilased räägivad koolis „hirmu ja õudusjutte” erinevatest maagilistest jõududest, rituaalidest jms mõjudest inimestele. Sellest tulenevalt olen märganud aastate

---

¹**Lehtsaar**, Tõnu. Psühholoog: inimeste huvi üleloomuliku vastu suureneb ebastabiilsetel aegadel. <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/eesti/psuhholoog-inimeste-huvi-uleloomuliku-vastu-suureneb-ebastabiilsetel-aegadel.d?id=65486802> (17.02. 2014)

jooksul koolis (ka koolides, kus olen koolipsühholoogina töötanud või töötamas) õpilastes üha enam kasvavat teadmatust ja segaseid tundeid ning uskumusi üleloomulikesse jõududesse.

Minu sooviks on teada saada, milliseid suhtumisi ja kogemusi üleloomulikkusest õpilased endas kannavad. Selleks olen püstitanud kolm uurimisküsimust:

- 1) Mida tähendab õpilaste jaoks üleloomulikkus?
- 2) Kuidas nad suhtuvad üleloomulikku?
- 3) Milliseid allikaid nad üleloomuliku kohta oluliseks peavad?

Need on küsimused, mis mind huvitavad ja millele antud töös tähelepanu pööran.

Lühiülevaade probleemi senisest uuritusest

Laste ja noorte jumalakujutlust on uuritud juba üle saja aasta. Jumalakujutluse uurimises on olnud kaks suuremat teemat: jumalapildi areng vastavalt ealisele arengule ja jumalakujutluse seoses vanematega ning vanemate mõju selle kujutluse arenemisele. Lisaks neile kahele suunale on uuritud ka jumalapilti seoses enesehinnanguga, sotsiaalsete tegurite osa jumalapildi kujunemisel ning Jumalale antavaid omadusi. Lea Altnurme hinnangul pole aga need uuringud olnud süsteemsed ning on olnud laste ja noorte puhul raskesti eristatav. Bernhard Grom täheldab, et religioosne areng võib olla väga erinev. See, mis tänaseks päevaks on religioosse arengu kohta välja uuritud, on väga lünklik ja ebakindel.²

Eesti kooliõpilastes jumalapilti on ühena esimestest Eestis uurinud Lea Altnurme oma magistritöös aastal 1997. Uuringu käigus leidis ta, et rasketel hetkedel usuvad noored eelkõige iseendasse, seejärel Jumalase, paremasse tulevikku ja lähedastesse inimestesse. Näiteks kirjeldati: „Jumal on suure

---

²Altnurme, Lea. Eesti koolinoorte jumalapilt. Akadeemia, 1999, nr 6, lk 1206-1207.

habemega, istub pilve serval ja kõigutab jalgu.”³ Lea Altnurme on hiljem uurinud muutusi täiskasvanud eestlaste religioossuses⁴.

Noorte arusaamu religioonist ja selle mitmekesisust on uurinud 2009. aastal doktoritöös ja ka hiljem Olga Schihalejev⁵. Uuringu käigus avastas ta, et õpilaste religioonialane sõnavara on väga piiratud. Õpilaste seas levinud eelarvamused usklike suhtes ning religiooni pidamine ainult privaatsfääri kuuluvaks soodustavad õhkkonda, kus nii usulise taustaga õpilased kui ka need, kes on huvitatud religioonist, on kergesti haavatavad ning noored ei taha neil teemadel kõnelda.

Selle teemaga on tegelenud lisaks usundiloolastele ka folkloristid, kes on uurinud 19. ja 20. sajandil tehtud ülestähendusi, teadmata, et sarnased lood on üles tähendatud juba kesk- ja viikingiaegades.⁶ Varauusaegsete inimeste jaoks oli teispoolne maailm samuti oluline ja tõeline. Kohtuti trollide ja salapärase võrgutajatega kodu kõrval metsas, näkiga lähedal asuvas ojas ja päkapikuga laudas. Selline oli rahvauskumus kogu Põhja-Euroopas sh Eestis. Tartu Ülikooli folkloristika professor Ülo Valk on uurinud 1994. aastal valminud doktoritöös Eesti rahvausu kuradi-kujutelm kristliku demonoloogia ja rahvusvahelise folkloori

---

³**Altnurme**, Lea. Eesti koolinoorte jumalapilt. Akadeemia, nr 6, 1999, lk 1217-1219.

⁴Nt **Altnurme**, Lea. Uususundid. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2002; **Altnurme**, Lea. (Toim.) Mitut usku Eesti: valik usundiloolisi uurimusi Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2004; **Altnurme**, Lea. Kristlusest oma usuni. Uurimus muutustest eestlaste religioossuses 20. saj. II poolel. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2006; **Altnurme**, Lea. (Toim.) Mitut usku Eesti II. Valik usundiloolisi uurimusi: kristluse eri Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2007; **Altnurme**, Lea. (Toim.) Uued usulised ja vaimsed ühendused Eestis. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2012.

⁵**Schihalejev**, Olga. Estonian young people, religion and religious diversity: personal views and the role of the school. Tartu Ülikool, Usuteaduskond, 2009; **Schihalejev**, Olga. From Indifference to Dialogue? Estonian Young People, the School and Religious Diversity. Münster: Waxmann Verlag GmbH, 2010; **Schihalejev**, Olga. Koolinoorte arusaam religioonist ja maailmavaatelisest mitmekesisusest. – Kristlik Kasvatus, 2011, 1 (165), 6 – 14; **Schihalejev**, Olga. Noorte eestimaalaste ja eurooplaste hoiakud religiooni suhtes. – Jöks, Eerik (Toim.). Astu alla rahva hulka: artikleid ja arutlusi Eesti elanikkonna vaimulaadist. Tallinn: Eesti Kirikute Nõukogu, 2012, 230 – 248; **Schihalejev**, Olga. Religious Education Influencing Students' Attitudes: A Threat to Freedom? - Miller, Joyce; O'Grady, Kevin; McKenna, Ursula (Toim.). Religion in Education. Innovation in International Research. New York: Routledge, 2013, 75 - 89.

⁶**Sävborg**, Daniel. Tartu Ülikoolis toimub kohtumine üleloomlike nähtustega. <http://www.fl.ut.ee/et/uudised/tartu-ulikoolis-toimub-kohtumine-uleloomlike-nahtustega> (25.04.2015)

kontekstis.⁷ Religiooni sotsioloogilise uurimuse „Elust, usust ja usuelust“ tulemusi kajastab artiklite kogumik „Astu alla rahva hulka“⁸. Uue vaimsuse uurimisest on Marko Uibu välja andnud kogumiku „Mitut usku Eesti III“.⁹

Uurimismetoodika tutvustamine

Käesoleva töö uurimisobjektiks on ühe Eesti põhikooli IX klassi 19 õpilast ning nende arusaam üleloomulikust. Uuritud õpilaste õppekavas on olnud usundiõpetus 8 aastat, kuid intervjuueerimise aastal nad usundiõpetust ei õppinud.

Laherand'i definitsiooni kohaselt on kvalitatiivne uuring huvitatud erinevate käitumismustrite alla peidetud protsessidest.¹⁰ Kvalitatiivse meetodi puhul on vajalikud individuaalsed poolstruktureeritud intervjuud, mille abil terviklikus kontekstis on võimalik mõista vastaja „üleloomulikest nähtustest“ arusaamist ja sellest kõnelemise viise.

Põhiküsimustest tulenevalt olen formuleerinud intervjuu küsimused järgmiselt (vt. lisast). Empiirilise materjali kogumisel olen salvestanud intervjuud ja seejärel transkribeerinud ehk litereerinud. Intervjuud saavad töös noorte identiteeti kaitstes tähistused P (poiss) ja T (tüdruk). Iga tähistus saab endale eraldatuseks numbri. Näiteks: T1 (tüdruk 1), P2 (Poiss 2). Eelnevalt on koolilt, intervjuueeritavalt kui ka intervjuueeritava lapsevanemalt küsitud nõusolek küsitluse läbiviimiseks. Kool saab pärast magistritöö valmimist uurimustulemustest tagasiside. Andmekogumismeetodist kui ka analüüsist on pikemalt juttu 3. peatükis.

---

⁷**Valk**, Ülo. Eesti rahvausu kuradi-kujutelm kristliku demonoloogia ja rahvusvahelise folkloori kontekstis: ilmumiskujud. Tartu: Tartu Ülikool, 1994.

⁸**Jõks**, Eerik; **Kilemit**, Liina; **Rentel**, Anu; **Teder**, Tauno (Toim.). Astu alla rahva hulka: artikleid ja arutlusi Eesti elanikkonna vaimulaadist. Tallinn: Eesti Kirikute Nõukogu, 2012.

⁹**Uibu**, Marko. Mitut usku Eesti III. Valik usundiloolisi uurimusi: uue vaimsuse eri. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2013.

¹⁰**Laherand**, Mari-Liis. Kvalitatiivne uurimisviis. Tallinn: Sulesepp, 2008, lk 15.

Uurimusülesanne ja –küsimused

Töö ülesandeks on mõista, mil moel õpilased mõistavad üleloomulikkust. Töö uurib õpilaste selgitusi ja arusaamu üleloomulikkusest läbi nende kirjelduste ja kogemuste.

Antud töös püstitatud põhiküsimused on järgmised: Mida tähendab õpilaste jaoks üleloomulikkus, kuidas nad sellesse suhtuvad ja millistele allikatele nad selles tuginevad.

Töö ülesehitus

Käesolev töö koosneb kahest osast: teoreetilised lähtekohad ja empiiriline uurimus. Esimeses osas tutvustan teoreetilist raamistikku, milles vaatlen üleloomulikkust religioonis läbi erinevate mõistete. Teises peatükis toon välja Eesti kooliõpilaste uskumusi, usulist arengut ja püha mõisteid religioonipsühholoogiast lähtuvalt. Teise osa kolmandas peatükis esitan empiirilise uurimuse - uurimuse meetodi ja valimi. Neljandas peatükis toon välja õpilaste üleloomulike nähtuste käsitlused, mis selgitavad noorte üleloomulikkust üldiselt ja endaga seotult. Veel toon välja õpilaste hoiakud üleloomuliku suhtes. Uurin õpilaste teadmiste allikaid üleloomulikkusest.

I osa. TEOREETILISED LÄHTEKOHAD

Töö esimeses osas toon välja erinevaid üleloomulikkuse mõisteid religioonis ning püüan selgusele jõuda religiooni ja maagia erisustes. Vaatan lähemalt üleloomulikke nähtusi – millised on teoreetilised selgitused, et paremini mõista minu uuringus tulenevaid mõisteid. Veel esitan teoreetilised arusaamad memoraadist. Kõige viimasena toon välja inimeste uskumused ja kognitiivse religioonikäsitluse. Antud teoreetilised selgitused aitavad kirjeldada ja mõista minu uurimustöö empiirilist osa.

1. ÜLELOOMULIKKUSEST RELIGIOONIS

Et üleloomulikkust paremini mõista, toon alljärgnevalt välja mõningate üleloomulikuga seonduvate terminite selgitused.

Metsavahi on välja toonud meie igapäeva sõnavaras kasutusel sõna usund selgituse. „Üks võimalus antud mõistet lahti seletada, on teha seda üleloomuliku mõiste kaudu, näiteks järgmiselt: „usund on usk üleloomulikesse olenditesse“. Nii seletas religiooni lahti Edward Burnett Tylor, esimene antropoloog ja animismi mõiste kasutuselevõtja (animism – usk hingedesse, Tylori arvates inimkonna esimene religioon).”¹¹

Metsavahi sõnul on mingis mõttes lihtsam tuvastada religiooni teise, mitte enda juures. „Kui meilt küsitakse, kas oleme ebausklikud, vastaks mitmed meist, et ei ole, ent kui järele mõtlema hakkame, selgub siiski, et oleme. Väga paljud meist käituvad ju mingites situatsioonides usundiliselt – näiteks sülitades mingitel puhkudel kolm korda üle öla.”¹²

---

¹¹**Metsavahi**, Merili. E-kursus "Eesti rahvausund (FLKU.04.041)" materjalid 2011.

¹²**Metsavahi**, Merili. E-kursus "Eesti rahvausund (FLKU.04.041)" materjalid 2011.

Kulmari sõnul religioon on mingile kultuurile, etnosele või sotsiaalsele rühmitusele omane tõekspidamiste, ettekujutuste, käitumisnormide, müütide ja riituste kogum, mille siduv element on usk üleloomulikesse olenditesse ja nähtustesse, kellest või millest tuntakse end sõltuvat ja keda tuleb usuliselt austada, kummardada ja teenida.¹³ Kulmar kirjeldab, et usk on religiooni ja usundi keskmes asuv keerukas psühholoogiline nähtus – hoiak, mis kujutab endast kindlat suhtumist religiooni väärtusobjekti ja selle suhtumise läbielamist.¹⁴

Õiget usundi mõistet on raske määratleda, sest teadlased on selle kohta andnud sadu definitsioone. Siinkohal toon välja vaid kolm definitsiooni. Definitsioonide valiku on välja toonud Honko ja Pentikäinen, keda allpool refereerin.

Helmer Ringgren on varasemate usundimääratluste kokkuvõttena tõstnud esile neli aspekti, mis tema järgi on usundile omased:

- 1) intellektuaalne ehk mõistuslik komponent – inimene on veendunud ühe või rohkema tema saatust ning talle vajalike vaimseid ja ainelisi väärtusi kontrolliva jõu olemasolus
- 2) emotsionaalne ehk tunde komponent – inimene tunneb, et ta on sõltuv supranormaalsetest jõududest ja kogeb mitmel viisil tähendust nendega
- 3) käitumise komponent – usund avaldub toimingute või käitumisena: ohvrina, palvena või eetiliste nõuete täitmisena
- 4) sotsiaalne komponent – usund eeldab kindlaist vaateist kinnipidavat ja nende alusel tegutsevat rühma, loob ühtlust kollektiivivorme, mille piirides inimesed ühiselt töötavad, et saavutada usundi poolt seatud eesmäärke

Psühholoog Orlo Strunk jaotab usundi tundemärgid kolme aspekti: kognitiivseks, afektiivseks, konatiivseks. Kognitsioon tähendab millegi tõdemist või teadmist (intellektuaalne komponent); afektsioon kogemuste juurde kuuluvaid tundeolukordi (tunde komponent); konatatsioon käitumuslikku tahet, inimese vaimseid pürgimusi (*eesmärgipärane käitumine*).

---

¹³Kulmar, Tarmo. Üldine usundilugi I. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2006, lk 10.

¹⁴*Ibid.*

Ameerika sotsiaalantroloog Melford E. Spiro räägib usundist kui kolmesugusest institutsioonist. Usund on:

- 1) väärtussüsteem, mis on ühiskonna kultuuripärand;
- 2) tegevussüsteem, mis eeldab vastastikust suhet inimese ja kõrgemate jõudude vahel;
- 3) ususüsteem, millesse kuulub käsitus kõrgematest jõududest või olenditest, keda inimene oma käitumisega võib mõjutada.¹⁵

Huffordi väitel erineb üleloomuliku valdkond materia ja energia tavamaailmast – loodusest, samas vaimude olemasolu kinnitab seda erinevust, muutes selle minimaalseks. Teiselt poolt, kui vaimud kõrvale jätta, assimileeritakse tavamaailmast erinev kergesti, asetades algselt tundmatu reaalse maailma mingi nähtuse positsiooni. Definitsioonis on jäetud täiesti avatuks üleloomuliku valdkonna täpne olemus, selle suhted tavamaailmaga ning temas sisalduvad olendid.¹⁶

Metsavahi nendib, et „üleloomulik” on mõiste, mis on tuletatud tänapäeva uusaegse loodusteadusliku maailmapildi seisukohast vastandina mõistele loomulik. 200 aastat tagasi elas talupoeg oma elu ja ei kasutanud sellist mõistet. Usund, teisisõnu religioon, ei olnud tema jaoks üldse mingi eraldi asi või kategooria. See oli tema igapäevaelu loomulik osa. Need oleme niisiis meie, kes kasutavad mõisteid või kategooriaid religioon ja üleloomulik. Neid mõisteid kasutame me tänu sellele, et on olemas usundi teaduslik uurimine. Kui me kõik elaks usundiga koos ja usundi sees ega oskaks seda endale teadvustada, ei oleks ka selliseid mõisteid ja muidugi ei saaks siis ka pidada rahvausundi alast kõrgkooli-kursust. Ent alati ei ole ka teadlastel kerge selgeks teha, kust läheb piir usundi ja mitteusundi vahel.”¹⁷

Vaadates Kulmari selgituse tähendust üleloomulikust väest, siis on see religiooni ja maagia objekt – nähtus, mis ei ole inimesele ehk subjektile tema

---

¹⁵Honko, Lauri; Pentikäinen, Juha. Kultuuriantropoloogia, Tallinn: Tuum, 1997, lk 68-69.

¹⁶Väikese Tööka Kollektiivi seminarid. Hufford. J. David. Usundiliste lugude kogemuskese analüüs. Näide kummitusjuhtumist. <http://www.folklore.ee/seminar/hufford.html> (12.04.2015).

¹⁷Metsavahi, Merili. E-kursus "Eesti rahvausund (FLKU.04.041)" materjalid 2011.

meeleelundite kaudu objektiivse reaalsusena kogetav. Loomulik on nähtus või objekt, mis on meil aistitav, tajutav või tuletatav kui objektiivne reaalsus. Piir üleloomuliku ja loomuliku vahel on liikuv vastavalt inimtunnetuse arengule.¹⁸

Legare, Rosengren, Evans ja Harris analüüsivad loomuliku ja üleloomuliku erinevaid käsitlusi, et nii populaar- kui teaduskirjanduses seavad mitmed autorid, nt Bloom, Dawkins jt ühelt poolt loomulikud ja teaduslikud ning teiselt poolt üleloomulikud ja religioossed selgitused sageli teineteisega vastamisi, eeldades, et teaduslikud selgitused võivad lõpuks peale jääda, olles tänu empiirilisel kontrollitavate selgituste pakkumisele paremad. Seda vaadet esindab ka Norris ja Ingelhart oma sekulariseerumise hüpoteesis, kus nad väidavad, et sedamööda, kuidas teadus ja tehnoloogia arenevad, asendavad need aina enam religioosseid selgitusi. Sellele asendamise vaatele on alternatiiviks Biema ja Gouldi seisukoht, et loomulikud ja üleloomulikud selgitused ei kattu omavahel, sest neid kasutatakse erinevat tüüpi nähtuste selgitamiseks. Kuid Legare, Rosengren, Evans ja Harris pakuvad erinevalt asendamise ja mittekatsumise vaadetele välja arvamuse, et need kaks selgituste raamistikku eksisteerivad sageli ühes ja samas inimese koos ning mõlemaid võidakse isegi ühe ja sama nähtuse selgitamiseks kasutada.¹⁹

Kuigi sageli arvatakse, et olles teineteisele vastanduvalt määratletud, ei sobi loomulikud ja üleloomulikud selgitused omavahel kokku, ei ole see siiski psühholoogiliselt õige. Tegelikult on arvestatavaid tõendeid, et samad isikud kasutavad samade sündmuste tõlgendamiseks nii loomulikke kui üleloomulikke selgitusi ning on palju viise, kuidas mõlemad tüüpi selgitused saavad ühes mõistuses koos eksisteerida.²⁰

---

¹⁸**Kulmar**, Tarmo. Üldine usundilugi I. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2006, lk 9.

¹⁹**Legare**, H. Cristine; **Rosengren**, S. Karl; **Evans**, E. Margaret; **Harris** L. Paul. The Coexistence of Natural and Supernatural Explanations Across Cultures and Development. – Child Development, May/June 2012, Volume 83, Number 3, lk 779–793.

²⁰*Ibid.*

1.1. Maagia

Maagia teooria pärineb Frazerilt, kes oma teoses „The Golden Bough” (1980) seletas, et kui inimesel ei õnnestunud valitseda maailma maagia meetoditega, tajus ta, et on olemas temast võimsamaid jõude. Nende poole hakkas ta nõudmise asemel pöörduma palvetades.²¹ Maagia on loodusundiline või kõrgusundiline riituslik käitumine, mille abil usutakse suutvat enda tahte allutada üleloomulikku väge. Maagia on rituaaltehnika, mille abil püütakse mõjutada ja valitseda üleloomulikke jõude, olendeid ja vaime.²² Maagia jaguneb kaheks. Analoogiamaagia (ka homöopaatia maagia) sisaldab riitust, mille käigus mingi tegevuse matkimisega usutakse seda sündmust ka tegelikkuses esile kutsutavat. Kontagioosne (ka sümpateetiline) maagia sisaldab riitust, mille käigus usutakse, et eemalseisvat isikut on võimalik mõjutada esemega, mis on sellele isikule kuulunud.²³

Kuigi mitmel ajajärgul ja mitmes maailma nurgas võib täheldada maagia ja religiooni seesugust läbipõimumist ja kokkukasvamist, on alust arvata, et algselt niisugust segunemist ei tundud ning oli aeg, mil inimene toetus oma otsestest kehalistest vajadustest kõrgemate tarvete rahuldamisel üksnes maagiale. Juba maagia ja religiooni põhialuste lähem vaatlemine võib kallutada meid eelduse poole, et maagia on inimkonna ajaloos vanem nähtus kui religioon.²⁴ Sõna maagia on aegade vältel saanud mitmesuguseid tähendusi. Maagianähtus on mõistetud kaugete rahvaste või hõimude oskusi. Eesti kultuuris on maagiat peetud vana aja nõiduseks. Maagiat määratletakse mitmeti, kuid alati märgitakse ühte põhitunnust – usku üleloomulikesse jõududesse ning inimese võimesse nende jõudude abil kontrollida ümbritsevat maailma. Maagia tekkeajaks on peetud ürgühiskonna perioodi, täpsemalt kiviaega.²⁵

---

²¹**Honko**, Lauri; **Pentikäinen**, Juha. Kultuuriantropoloogia, Tallinn: Tuum, 1997, lk 71-73.

²²**Mauranen**, Maija-Liisa. Leeriõpik nr 1, Tallinn: EELK Konsistooriumi kirjastusosakond, 1990, lk 138-140.

²³**Kulmar**, Tarmo. Üldine usundilugi I. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2006, lk 8.

²⁴**Frazer**, James George. Kuldne oks. Uurimus maagiast ja religioonist. Tallinn: Varrak, 2001, lk 62.

²⁵**Valk**, Ülo. Maagilisest mõttest. – Vikerkaar. Tallinn: Kultuurileht, 1989, nr 9.

Frazer käsitles just maagiat inimkonna kõige esimese „teadusena”, mille inimkond üritas analoogiatele toetudes taibata looduse kausaalseid (teoreetiline osa) ja neid siis enda kasuks rakendada (praktiline osa).²⁶ Usutavasti oli maagia vanaegiptuse religiooni esmane vorm ning on inimeste hulgas läbi aegade alati eksisteerinud. Usk maagiasse võib olla koguni vanem kui usk hingedesse.²⁷

Tänapäevani on maagia säilitanud tähtsa koha peamiselt seetõttu, et ta on mis tahes religiooni üks koostisosi selle varaseimatest etappidest kõige hilisemateni. Ka ristiusk on olnud kõigis oma tegelikes vormides maagiast rohkem või vähem mõjutatud.²⁸

Siiski on mitmed uurijad rõhutanud ka usundi ja maagia erinevust. Religiooni puhul alistub inimene üleloomulike olendite ja jõudude taatele, maagia puhul usub ta suutvat neid valitseda ja sundida oma tahtmist täitma.²⁹ Uskliku inimese asend on alistuv ja aupaklik, ta tunnistab üleloomuliku jõu kõrgemal seisvust ja seda, et tema õnn sõltub selle jõu soosingust. Usulise käitumise nähtavad tunnused on ohvrid ja palved. Maagia harrastaja jälle leiab, et kui tema käsutuses on ära proovitud skeem ja ta kasutab seda õigesti, saavutab ta soovitud eesmärgi: üleloomulik peab tema taatele alluma.³⁰

Maagia lähtub eeldusest, et kõik isikulised olendid, nii inimesed kui jumalad, alluvad lõpptulemusena isikuta jõududele, mis kontrollivad kõike, kuid millest võib siiski saada kasu see, kes teab, kuidas nendega manipuleerida taiade ja nõidumise abil.³¹

---

²⁶**Riistan**, Ain. Sotsiaalanthropoloogia konspekt USUS.03.077 Tartu Ülikool.

²⁷**Christie**, Anne. Magic of the Pharaohs. Bideford: D & S Books, 2007, lk 6-11.

²⁸**Davies**, T. Witton; Magic, Divination Demonology Among the Hebrews and Their Neighbours - Including and Examination of Biblical References and of the Biblical Terms. London: Oakes Press, 2012, lk 24.

²⁹**Valk**, Ülo. Maagilisest mõtteviisist. Vikerkaar, 1989, Nr 9 Tallinn: Kultuurileht.

³⁰**Honko**, Lauri; **Pentikäinen**, Juha. Kultuuriantropoloogia, Tallinn: Tuum, 1997, lk 73.

³¹**Frazer**, James George. Kuldne oks. Uurimus maagiast ja religioonist. Tallinn: Varrak, 2001, lk 53-58.

1.2. Üleloomulikud nähtused

Ajaloos on inimkond olnud tunnistajaks tuhandetele kummalistele, saladuslikele seletamatutele sündmustele ja nähtustele. Paljud neist on kahtlemata seletatavad regulaarselt igapäevastest sündmustest, kuid siiski on suur hulk, mis trotsivad loogika, mõistuse ja teaduslikku seletust. Järgnevalt toon välja mõningate seletamatute nähtuste selgitused, et edaspidises töös oleks paremini arusaadav nende tähenduste sisu.

Vaim on üleloomulik olend või printsiip, mida arvatakse olevat seotud looduse või loodusobjektidega. Hing on üleloomulik nähtus, mis arvatakse elustavat inim- või loomkeha. Mõlema mõiste tähendus on keeltes seotud hingamise, tuule või puhumisega.³²

Kummitus on pärimuse järgi inimesi hirmutav ja eksitav olend. Kummituste nägemine või kuulmine ennustas halba või surma.³³

Müstika on vaadete süsteem, mis peab võimalikuks üleloomulike jõudude eksisteerimist ja inimese suhet nendega.³⁴

Ennustamisvõime on kõikides kultuurides ja usundites esinev ebatavaline anne, mille omaja suudab ette näha ja kuulutada tulevikus toimuvaid sündmusi. Ennustusvõime võib ilmnedas ekstaatilises seisundis, aga võib avalduda ka ennustaja tahte kohaselt. Ennustaja või ettekuulutaja usub informatsiooni saavat kas üleloomulikelt olenditelt või arvab end saatust ette nägevat. Ennustus saadakse kas kõrgemalt poolt antud ilmutusena või (enamasti) mitmesuguste abivahendite ja meetodite abil (taevanähtuste, loomade, taimede ja lindude käitumine looduses, ohvrilooma käitumine tapmisel, looma siseelundite seisund, spiritism, horoskoopilised arvutused, ekstaatiline seisund, liisuheitmine jne).³⁵

---

³²**Kulmar**, Tarmo. Üldine usundilugi I. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2006, lk 9.

³³**Eesti keele sõnaraamat**. <http://entsyklopeedia.ee/> (24.04.2015).

³⁴*Ibid.*

³⁵**Kulmar**, Tarmo. Üldine usundilugi I. Lk 59.

Sensitiiv on ülitundliku või ka väidetavalt meeltevälise tajumisvõimega isik.³⁶

Selgeltnägemine on oletatav võime saada infot ilma meeleorganite vahenduseta ja sõltumata kaugusest ruumis ja ajas.³⁷

Spiritism on usuline praktika, mille abil püütakse vaimse maailmaga suhelda ja mille üheks Eestis ja mujal Euroopas levinud viisiks on taldriku keerutamine, samuti ennustamine, mille puhul kaartide panemise, käejoonte lugemise või selgeltnägemise teel kuulutatakse tulevikku.³⁸

Tervendamine kuulub olemuslikult uue vaimsuse inimeseõpetuse juurde, sest igauht, kes elab oma väärimina köidikutes, vaadeldakse paratamatult kui haiget ning enamik Lääne ühiskonna liikmetest usutakse olevat sellises seisus. Tervendamise ja vaimse arengu vahel on newage'is otsesed seosed.³⁹

Nõid on nõidumisega tegelev, üleloomulikku maailma ja inimest teatud vahendite ning toimingutega vahendav isik, maag, võlur, šamaan.⁴⁰

Ufo on taeva või maa taustal aeg-ajalt esinev raskesti tõlgendatav valgusilming, tundmatu lendav objekt, lendav taldrik.⁴¹

Jumal on religioonis kõrge(i)m üleloomulik olend või jõud, keda austatakse ja teenitakse.⁴²

Kurat on religioonis jumala vastand, kuri vaim, saatan, vanakuri, vanaõelus, sarvik.⁴³

---

³⁶Eesti keele sõnaraamat. <http://entsyklopeedia.ee/> (24.04.2015).

³⁷*Ibid.*

³⁸Lehtsaar, Tõnu. Hingepilk. Tallinn: Logos, 1994, lk 210.

³⁹Altnurme, Lea. Kristlusest oma usuni. Uurimus muutustest eestlaste religioossuses 20. sajandi II poolel. Tartu Ülikooli kirjastus, 2006, lk 263.

⁴⁰Eesti Keele Instituut. <http://portaal.eki.ee/> (24.04.2015).

⁴¹*Ibid.*

⁴²*Ibid.*

⁴³*Ibid.*

Rituaal on mingi usu- või kombetalituse kindlaks kujunenud kord, tseremoonia; kombetalitus või nende kogum.⁴⁴

Kaasajal eksisteerib üle 400 psühhoanalüüsi meetodi, kusjuures mitmed neist erinevad küllalt radikaalselt oma suhtumises inimpsüühikasse. Ühed väidavad kategooriliselt, et igaüks meist omab kolm erinevat personaalsuse vormi, mis vastab meie arengu erinevatele etappidele ja sellised isiksuse omadused tulevad esile vastavate stiimulite või situatsioonide mõjul. Teised väidavad, et me kõik omame mitmenäolist personaalsust, mille lugematud erinevad aspektid on summa eelkogetust ja seetõttu pole see selgelt identifitseeritav. Vastandina eeltoodule vaatab esoteeriline traditsioon igikestvat võitlust meie tõelise mina ehk surematu hinge ja ego vahel.⁴⁵

Teadus näeb asju kõigi impulsside ja instinktide lähtekohana, samal ajal kui esoteeriline traditsioon näeb seda füüsilise tundemärgina, mis vastutab kõrgema reaalsuse tsentseerimise ja piiramise eest.⁴⁶

Tajudes maailma teataval viisil struktureerituna ning nähes selles struktureerituses sarnasust inimese mimeetiliste praktikate tulemusena, võib jõuda järeldusele, et maailm on selle elemendi säärane, nagu me neid tajume millestki, mis jääb meie tajupiiridest väljapoole. Siinkohal on sobiv viidata Stewart E. Guthri lähenemisele, kelle mõttekäigu alusel on inimese loomuses teatavat tüüpi sarnasuste puhul eeldatav nende looja olemasolu. Tajutava looja puudumisel omistatakse säärased sarnasused aga ka jumalikule, üleloomulikule või muidu ebatavalisele algele. Näiteks leidub väga paljudel rahvastel loomismüüte kummalise kujuga keskkonnavormide kohta, mis meenutavad mõnd elusolendit või selle osa.⁴⁷

---

⁴⁴*Ibid.*

⁴⁵**Roland**, Paul. New age eluviis. Tallinn: Sinisukk, 2002, lk113.

⁴⁶*Ibid.*

⁴⁷**Maran**, Timo. Mimesis as a phenomenon of semiotic communication. <https://www.ut.ee/SOSE/sss/maran311.pdf> (24.04.2015).

1.3. Memoraadi mõiste: selle kujunemine ja käsitlus

Memoraat on esimeses isikus räägitud lugu üleloomulikust kogemusest. Mõiste võttis kasutusele rootsi folklorist Carl Sydow. Tema definitsioon oli lihtsalt „lood isiklikest läbielamistest”. Ent nüüd on see mõiste kinnistunud just nendele lugudele, mis on üleloomuliku maailmaga seotud.⁴⁸

Lauri Honko on kirjutanud oma 1962. a ilmunud saksakeelses raamatus „Geisterglaube in Ingermanland“ Ingerimaa vaimude usust sel moel, et see pakub huvi tänapäeva usundiuurijatele. Vaimude usu uurimisel peab ta kõige olulisemaks allikaks just nimelt memoraate, sest memoraadid räägivad usundi uurimisel kõige selgemat keelt. Memoraati võtab Honko veidi laiemalt: see pole ainult kogeja jutustus kogetust, vaid ka see lugu, mille puhul keegi teine räägib edasi seda, mida kogeja temale rääkis. Honko kirjutab, et see, mis alguses on lihtsalt jutt kellegi isiklikust läbielamisest, muutub aja jooksul esialgu memoraadiks ja traditsiooniliseks muutumise järgmisel astmel juba muistendiks.⁴⁹

Metsavahi järeldab, et memoraat on jutustaja või kellegi teise talle tuntud inimese üleloomuliku kogemuse kirjapanek. Uskumus väljendab üldistavat suhtumist üleloomulikusse.⁵⁰ Sydow eristab aga memoraadi fabulaadist, millest viimane on üheepisoodiline, näiteks kolmandas isikus räägitud lugu, millel tundub küll olevat teatav kogemuslik alus, kuid siiski sellest otseselt ei lähtu. Eristamise hoidumisel on võimalik välistada loomust, kus toob Sydow välja, et memoraat võib aja jooksul muutuda fabulaadiks.⁵¹

Memoraatide jutustamiseks ei vajata avatud kollektiivsust, ühist teadmist ega vastuvõttu. Linda Degh on viidanud, et memoraatide jutustamine toimub täiesti teiste reeglite järgi, misjuures jutustaja vajab ennekõike mõttekaaslast. Seetõttu pole oluline suur kuulajaskond, vaid ikkagi kõigepealt omasugustega

---

⁴⁸**Metsavahi**, Merili. E-kursuse "Eesti rahvausund (FLKU.04.041)" materjalid. Tartu Ülikool, 2011.

⁴⁹*Ibid.*

⁵⁰*Ibid.*

⁵¹**Sydow**, Carl Wilhelm. Kategorien der Prosa-Volksdichtung. – Bødker, L. (Toim.) Selected Papers on Folklore. Copenhagen, 1948, lk. 253-268.

kontakti leidmine. Usundiliste juttude vestjatena aktsepteeritakse enam isikuid, kellel on endal erilisi võimeid ja kogemusi.⁵² Memoraatides eksponeeritakse hoopis selgemalt usundilisi hoiakuid ja lähedasi suhteid üleloomulikuga. Neile on tunnuslik teatav spontaanne religioonifilosoofia.

1.4. Üleloomulikud olendid inimese mõtetes

Gunnar Aarma sõnul inimese loomus ei põhine ainult tema füüsilisel kehal ja välisel tegutsemisel, vaid ainuüksi tema õigel mõtlemisel. Tänapäeva inimene tegeleb peamiselt mõistuse (intellekti) tasandil, mille tahteavalduseks on isekus (egoism). Mõtletaja, keda juhivad tema harjumused, tegutseb kolmel erineval viisil. Ta toimib kas teadmatuses, ihadest või kirgedest aetuna või headusest.⁵³ Võib arvata, et inimesed mõtlevad üleloomulikkusest teadmatuses, et rohkem selle kohta teavet saaksid.

Üleloomulikuks peetakse usundi objekti nähtust, mis ei ole objektiivse reaalsusena kogetav inimesele tema meeleelunditega. Üleloomuliku algupära ja olemus on inimesele teadmatu ja hoomamatu ning selle tegutsemispõhimõtted on lahtimõtestatud. Olemasolev teave üleloomuliku kohta on mütoloogiline. Inimene tajub vaid üleloomuliku toimet reaalsesse tegelikkusesse. Üleloomulikuga saab ühendusse astuda ka eriliste võimetega ja erilise psüühilises seisundis (šamaan, ennustaja, prohvet) või erilise väljaõppe saanud vahendaja (preester). Inimene võib püüda üleloomuliku oma kontrolli alla saada (maagilised riitused, loitsud, mantrad) või eelistada üleloomulikule alluda (religioossed riitused, palved). Üleloomulik jaguneb kaheks: a) loodususundilised üleloomulikud nähtused (vägi, vaimud, haldjad, hinged jne) kui ka jumalausundite üleloomulikud olendid (Jumal, jumalused, inglid jt).⁵⁴

Tänapäeva Eesti kristlasi uurinud Lea Altnurme nendib, et tänaste inimeste religioossust iseloomustab sotsiaalse õigluse, klientide ja patsientide inimliku

---

⁵²**Kõiva**, Mare. Ja tegi ukse lahti. <http://www.folklore.ee/ri/pubte/ee/cf/lipitud/Ja%20tegi.htm> (24.04.2015).

⁵³**Aarma**, Gunnar. Mõtlemise salapära. Pärnu: G. Aarma & AS Mandala. 1998, lk 7-8.

⁵⁴**Kulmar**, Tarmo. Üldine usundilugi I. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2006, lk 108.

kohtlemise, heaolu ja klasside solidaarsuse nõue ning põhitähelepanu on suunatud marginaalsetele inimestele. Need on universaalsed väärtused ega ole üksnes kristlusele omased. Spetsiifiliselt kristlik on jäänud inimeste uskumuses tahaplaanile. Näiteks uskumus taevasse, põrgusse ja purgatooriumisse on asendumas usuga sealpoolsusesse, mis jätab palju rohkem ruumi individuaalsetele arusaamadele. Personaalse jumalaimpe hääbumine on seotud uute mudelitega, mida ühiskond pakub.⁵⁵

Eesti folkloristika tavade kohaselt võime spetsiifiliselt kristlike lugusid ka legendiks nimetada. Nii muistendile, legendile kui ka müüdile on omased üleloomulikud elemendid ning sakraalsus. Telekanalite seebiooperid, ulmefilmid ning vastavad raamatud, samuti paljud koomiksid lähenevad oma žanrispetsiifikalt imemuinasjutule.⁵⁶ Rahvajutud väljendavad nagu unenäodki sümboolselt inimeste muresid; nõia kuju tähendus, nagu igasugu sümboli tähendus, teiseb koos loo muutmisega. Tavaliselt kehastab nõid siiski loodusürgjõudu, mis valitseb tohutut ettearvamatut väge, millele tavaline inimene ei suuda vastu astuda ega end selle eest kaitsta – jõudu, mis pole ilmingimata kuri, ent on inimeste maailmale nii võõrik ja kauge, et võib ohustada avakosmose sotsiaalset, eetilist ja koguni materiaalselt korda. Nõia selline kujutamine on ürgne ja arvatavalt arhetüüpne.⁵⁷ Rahvausu olendeid on niivõrd erinevaid, et nende kohta on raske üldistusi teha. Üks paljudele ühine joon on see, et nad on ambivalentset: kui nende vastu olla hea, tasuvad nad selle eest, kui nende vastu olla halb, teevad halba. Sageli on nii, et eri tegelastega muistendid on sama ülesehitusega. Mõnikord täidab üks ja seesama üleloomulik tegelane erinevaid funktsioone, teinekord täidavad erinevad tegelased sama funktsiooni. Rahvausundis ei ole midagi kanoniseeritud ja kindlaksmääratud. See erines kihelkonniti ja külati, isegi inimeseti.⁵⁸

---

⁵⁵ **Altnurme**, Lea. Kristlusest oma usuni: uurimus muutustest eestlaste religioossuses 20. sajandi II poolel. Tartu, Tartu Ülikooli Kirjastus, 2006, lk 29.

⁵⁶ **Lepik**, Peet. Uurimusi müüdist ja maagiast. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikooli Kirjastus, 2001, lk 95-97.

⁵⁷ **Russell**, B. Jeffrey. Nõiakunsti ajalugu: nõiad, ketserid ja paganad. Tallinn: Kunst, 2001, lk 57.

⁵⁸ **Metsavahi**, Merili. E-kursus "Eesti rahvausund (FLKU.04.041)" materjalid 2011.

1.5. Uskumused

Üleloomulikkust ei saa vaadata ilma uskumustele tähelepanu pööramata. Honko ja Pentikäinen toovad välja, et uskumus on alati üldistus, mistõttu selle usaldatavust tuleb tõestada hoolikalt.⁵⁹ Lehtsaare sõnul võib uskumusi pidada üheks mõjusamaks teguriks inimese käitumise kujunemisel.⁶⁰

Uskumused võivad puudutada inimese kogemusi, veendumusi aga ka lihtsalt väljendada suhtumist. Uskumuste käsitlemisel on religioonipsühholoogias kaks lähenemist. Esimene nendest on nii-öelda puhtalt kognitiivne ja tähendab uskumuse määratlemist ratsionaalse seisukohana. Sellisel juhul on uskumus see, mida inimene väidab ennast uskuvat. Uskumused võivad puudutada ka inimest ennast. Sellisel juhul räägitakse enesekohastest uskumustest.⁶¹

Näiteks Saar Poll (2010) uuris eestlaste usklikkust ja leidis, et vastanutest 42% pidasid ennast usklikeks, 47% pidasid end mitteusklikeks ja 6% vastanutest leidis, et nad on veendunud ateistid. Teisel juhul käsitletakse uskumusi kui seisukohtade, tunnete ja hoiakute kompleksi. See tähendab, et uskumus omab inimese jaoks nii ratsionaalset sisu kui ka emotsionaalset mõju. Näiteks uskumus, et Jumal on heategijate poolt, võib innustada inimest head tegema ja tundma rõõmu teiste aitamisest kui jumalikust teost.⁶²

Uskumustes ilmneb, et inimese hingeeluga seotud maagiline mõtlemine lähtub eeldusest, et sarnased asjad ja suhted mõjutavad üksteist. Nii nagu ühe inimese meeleseisund võib samasuguse seisundi esile kutsuda kellelgi teisel, samuti on ka välismaailma ilminguid üksteisega sarnasusseostes ja mõjuvad sümpaatiliselt (kaasatundvalt). Nõidumine on sellise kujutelm praktiliseerimine ja seega alati kujundlik, sarnasusel rajanev tegevus, mille puhul sarnase mõjutamine sarnasega kutsub esile sarnast. Kus kujutelm sarnaste vastastikusest mõjust tehakse kosmilise seostatuse süstemaatiliseks printsiibiks, tekib struktuurilistest

---

⁵⁹Honko, Lauri; Pentikäinen, Juha. Kultuuriantropoloogia, Tallinn: Tuum, 1997, lk 79-80.

⁶⁰Lehtsaar, Tõnu. Sissejuhatus religioonipsühholoogiasse. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2013, lk 166.

⁶¹*Ibid*, lk 165-167.

⁶²*Ibid*.

vaatekohtadest lähtuv maailmapilt. Selles on kõik korrastatud morfoloogiliste aspektide järgi ja omavahel vastastikku seotud.⁶³ Individuaalsed uskumused on traditsioonilise religiooni kõrval alati olemas olnud. Inimesel on olnud võimalus isiklikeks religioosseteks tõlgendusteks.⁶⁴

Antropoloog Lévi-Strauss on väitnud oma kirjutises, et maagia (üleloomulik) tõhusus nõuab usku temasse kolmes aspektis. Esmalt eksisteerib nõia usk vahendi tõhususse, millega ta manipuleerib, teiseks haigel või ohvril on usk nõia vägevusse ja kolmandaks on vajalik ka ühiskondlik usaldus ning mõtteviis, mis loob midagi pidevalt toimiva gravitatsioonilaine taolist, kus nendega kujunevad nõia suhted, kellele on tema maagiline tegevus otse suunatud.⁶⁵

1.6. Kognitiivne religioonikäsitlus

Kognitiivne psühholoogia uurib tunnetusprotsesse - seda, kuidas inimesed tajuvad ümbritsevat maailma, kuidas nad tunnevad, mäletavad ja mõtlevad ning kuidas nende hingeelu suunab nende käitumist. Seega võib kognitiivset psühholoogiat nimetada inimese sisemiste psühholoogiliste protsesside uurimisvaldkonnaks. Kognitiivne psühholoogia on üldmõiste, mis hõlmab mitmeid erinevaid valdkondi, koolkondi ja käsitlusi.⁶⁶

LinLu ja Doshier on toonud välja, et kognitiivne psühholoogia põhineb kahel eeldusel: (1), kus üksikute komponentide mentaalseid protsesse on võimalik

---

⁶³**Harmening**, Dieter. Kurat, pattulangemine ja nõidus. Kristlike nõidade demonoloogia ja teoloogiline antropoloogia. <http://www.folklore.ee/tagused/nr19/harmening2.pdf> (15.03.2015).

⁶⁴**Mõtte**. E. Tudengite usulised otsingud kristlikus miljöös. Kristlusest oma usuni: uurimus muutustest eestlaste religioossuses 20. sajandi II poolel. Toim. Lea Altnurme, Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2006, lk 128-129.

⁶⁵**Frazer**, James George. Kuldne oks. Uurimus maagiast ja religioonist. Tallinn: Varrak, 2001, lk 87.

⁶⁶**Lehtsaar**, T. Sissejuhatus religioonipsühholoogiasse. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2013, lk 165-167.

kindlaks teha ja mõista ja (2) sisemisi mentaalseid protsesse saab kirjeldada reeglite poolest või algoritme kui informatiivseid mudeleid.⁶⁷

Religioonipsühholoog Lehtsaar nendib, et subjektiivselt moodustavad erinevad tunnetusprotsessid ühe terviku. Tunded, mõtted ja motiivid on omavahel läbi põimunud, moodustades subjektiivse kogemuse, mida vaid teoreetiliselt saab osadeks lahutada. Kognitiivse psühholoogia mõisteid on religioonipsühholoogias kasutatud ennekõike uskumuste analüüsimisel, usulise põhjendamise (atributsiooniprotsessi) käsitlemisel ja usuliste tunnete analüüsimisel.⁶⁸

Lea Altnurme 2006.a. uurimusest selgub, et eluloojutustajate usulises määratluse kujundamisel jäi ideaalidele orienteeritus asetus suunaga isiklikele ja sisemistele kogemustele.⁶⁹ Kognitiivses religioonikäsitluses viitab Lehtsaar Paloutzian'i nelja erinevat liiki uskumust. Need on alususkumused, eesmärgiuskumused, rakendususkumused ja isiklikud uskumused. Alususkumused määravad ära konkreetse religiooni või usulise liikumise põhisisu ehk identiteedi. Üldjuhul need hõlmavad arusaamist Jumalast, inimesest ja eksistentsist üldse. Eesmärgiuskumused väljendavad arusaamist inimeksistentsi jumalikust eesmärgist. Rakendususkumused väljendavad seda, kuidas jumalik eesmärk peaks inimeste eludes ja käitumises teostuma. Isiklikud uskumused tähendavad ühe inimese isiklike usulisi seisukohti.⁷⁰

Lehtsaare arvates on kognitiivses religioonikäsitluses on psühholoogial ja religioonipsühholoogias oluline koht. Ennekõike on see tingitud asjaolust, et isiku religioon kui selline on midagi väga isiklikku ja subjektiivset.⁷¹

---

⁶⁷LinLu, Zhong; Doshier, Barbara Anne. Cognitive psychology, Scholarpedia, 2007, 2 (8): 2769. http://www.scholarpedia.org/article/Cognitive_psychology (28.12.2014)

⁶⁸Lehtsaar, Tõnu. Sissejuhatus religioonipsühholoogiasse. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2013, lk 165-167.

⁶⁹Altnurme, Lea. Kristlusest oma usuni. Uurimus muutustest eestlaste religioossuses 20. sajandi II poolel. lk 37

⁷⁰Lehtsaar, Tõnu. Sissejuhatus religioonipsühholoogiasse. Lk 166-169.

⁷¹*Ibid*, lk 170-175.

1.7. Usuline kogemus

Usuline kogemus on religioonipsühholoogias üks põhimõisteid ja selle all mõeldakse transtsendentse või üleloomuliku subjektiivset kogemust. Paljudel juhtudel kasutatakse seda mõistet tähistamaks religiooni subjektiivset, kogemuslikku mõõdet üldse.⁷²

Tänapäeval laialt levinud käsitluse usukogemusest on andnud pragmatistlik USA filosoof ja psühholoog William James. James arvas, et tegelikkuse tunnetamise alus peitub kogemuses, mitte teoorias. Teooria tõestust tuleb hinnata vastavalt sellele, kuidas see suudab probleeme lahendada, kuidas see töötab. Tõde pole muutumatu idee, vaid see kasvab ja areneb aja jooksul.⁷³ Kogemusteooria järgi on võimalik induktiivselt tuletada kogemuslikke kategooriaid, millele baseeruvad paljud üldlevinud üleloomulikud uskumused. Nendes kategooriates väljenduvad stabiilsed tajumudelid, mis ei sõltu kultuurilistest mudelitest ja näivad otseselt sisendavat kogejale ettekujutust vaimudest. Argument, et "need kogemused sugereerivad otseselt ettekujutust vaimudest", ei tähenda aga veel naiivset väidet, nagu oleksid niisugused kogemused vahetud, vaid – nagu tajujärgsete kogemuste puhul tavaks – neid ei vahendata tingimata nende uskumuste kaudu, mida nad tekitavad.⁷⁴ Huffordi arvates kogemus seostub intuitiivselt vaimudega, kui selle osaks on mingi tajumus, mis tingib valikutegemise konstateeringute „näen vist hallutsinatsiooni“ ning „näen vaimu“ vahel. Need kogemused moodustavad tähtsa empiirilise aluse ratsionaalselt kujundatud uskumussüsteemile. Laialt levinud üleloomulike uskumuste mõistmine sellisel moel selgitab vähemalt osaliselt uskumuste sarnasusi erinevates kultuurides ning nende püsimist tänapäeva maailmas.⁷⁵

---

⁷²**Lehtsaar**, Tõnu. Sissejuhatus religioonipsühholoogiasse. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2013, lk 7-11.

⁷³**Jürgenstein**, Toomas; **Schihalejev**, Olga. Usundimaailma suured küsimused. Ideed, kogemused, arvamused, vastused. Tallinn: Koolibri, 2011, lk 29.

⁷⁴**Väikese Tööka Kollektiivi seminarid**. Hufford. J. David. Usundiliste lugude kogemuskeskne analüüs. Näide kummitusjuhtumist. <http://www.folklore.ee/seminar/hufford.html> (07.02.2015).

⁷⁵*Ibid.*

Hufford on eristanud kogemusteooria seisukohalt kaks terminit - üleloomulik ja uskumus. Üleloomulik hõlmab valdkonda a) kuhu kuuluvad olendid, kes ei vaja oma eksistentsiks füüsilist keha (sealhulgas vaimud), b) mis on objektiivselt reaalne selles mõttes, et ei ole üksnes kujutluslik, ning c) mis suhtleb tavamaailmaga. Lisaks üleloomuliku valdkond erineb mateeria ja energia tavamaailmast – loodusest, samas vaimude olemasolu kinnitab seda erinevust, muutes selle minimaalseks. Teiselt poolt, kui vaimud kõrvale jätta, assimileeritakse tavamaailmast erinev kergesti, asetades algselt tundmatu reaalse maailma mingi nähtuse positsiooni. Definitsioonis on jäetud täiesti avatuks üleloomuliku valdkonna täpne olemus, selle suhted tavamaailmaga ning temas sisalduvad olendid.⁷⁶

Usulise kogemuse kirjeldamiseks kasutavad inimesed erinevaid sõnu — Jumala kogemine, kõiksusega kohtumine, müstiline kogemus jt. Psühholoogiline sisu seisneb selles, et inimesed kogevad oma Jumalat, ja see kogemus on kirjeldatav psühholoogia meetoditega. Usu kogemuslik mõju inimese hingeelule ja käitumisele võib olla mitmesugune. Tehakse vahet elutervel (funktsionaalsel) ja ebatervel (düsfunktsionaalsel) usul.⁷⁷

---

⁷⁶**Väikese Tööka Kollektiivi seminarid.** Hufford, J. David. Usundiliste lugude kogemuskeskne analüüs. Näide kummitusjuhtumist. <http://www.folklore.ee/seminar/hufford.html> (07.02.2015).

⁷⁷**Tall, Karmel.** Tartu Ülikooli E-kursuse "Kriisipsühholoogia (P2AV.TK.475)" materjalid. 2012 https://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/25293/Kriisipsuhholoogia_materjalid.pdf?sequence=1 (25.03.2015).

2. EESTI KOOLIÕPILASTE USKUMUSED

Usk on eri elukordades ja eluperioodidel erinev. Mitmed teadlased on püüdnud tabada selles teatud arengumustreid. Paljudes kultuurides annab õpetus suuna, mis ülesandeid peab inimene eri eluetappidel täitma. Inimese arenedes usk muutub. Üks kuulsamaid usulisi arengu teoreetikuid James W. Fowler on keskendunud sellele, kuidas inimene usub, mitte sellele, mida ta usub. Ta on leidnud, et igal usulise arengu astmel on usk omamoodi täiuslik, olles seotud inimese tunnetusliku, sotsiaalse ja moraalse arenguga. Selles mõttes pole ükski aste teisest parem, vaid teatud tingimustel on iga aste loomulik ja parim.⁷⁸

2.1. Eesti noorte uskumused

Mitmed uurimused kinnitavad, et vähemalt kolmandik Eesti noortest ei pea religiooni enda jaoks tähtsaks. 2011. aasta rahvaloenduse andmete järgi peab usku omaseks 17,6% alla 30-aastastest ehk 45 019 noort, samas kui kõigi vanuserühmade lõikes tunnistas usku 29,3% ehk 320 872 inimest.⁷⁹

Lea Altnurme 2010. aasta uuringu „Uus vaimsus 2010” tulemustest selgus, et üksnes iseendasse ja oma võimetusse uskus 66% eestlastest, 43% nõustus väitega, et inimese elusaatus on üldiselt ette määratud ning tal endal on sellele vähe mõju, ja 88% eestlastest oli seisukohal, et kõik hea ja halb, mida inimene teeb, tuleb talle elu jooksul tagasi. Jumalasse kui väesse uskujate arvu, mis eestlaste seas oli 57%.⁸⁰ 77% küsitletutest uskus, et mõnedel sensitiivsetel inimestel on võime haigeid tervendada. 78% küsitlustest uskusid, et mõnedel inimestel on võime tulevase sündmuse ette näha.⁸¹ Vähemalt kolmandik inimesi

---

⁷⁸ **Jürgenstein**, Toomas; **Schihalejev**, Olga. Usundimaailma suured küsimused. Ideed, kogemused, arvamused, vastused. Tallinn: Koolibri, 2011, lk 32

⁷⁹ **Kahro**, Marek. Magistritöö. Ekraanireligioon: populaarsete filmide ja telesarjade mõju Eesti noorte uskumustele. Tartu Ülikooli usuteaduskond, 2013, lk 17.

⁸⁰ **Altnurme**, Lea. Mida võiks kirik teada eestimaalase individuaalsest religioossusest. – Astu alla rahva hulka: artikleid ja arutlusi Eesti elanikkonna vaimulaadis. Toim. Eerik Jõks. Tallinn: Eesti Kirikute Nõukogu. 2012, Lk 200

⁸¹ **Altnurme**, Lea. Uus vaimsus – mis see on? – Mitut usku Eesti III. Valik usundiloolisi uurimusi: uue vaimuse eri. Toim. Marko Uibu. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2013, lk 32.

usub väga paljusi erinevaid uskumusi, mida võib pidada religioosseteks uskumusteks. Ja mõnede religioossete ideede leviku poolest on eestlased Euroopas esirinnas, näiteks sellise uskumuse poolest, et on olemas mingi kõrgem vägi, elujõud või energia, mis mõjutab inimesi ja kõiki maailmas toimuvat.⁸² Selline jumala kujutus on olemas 57% inimestest ja see on üks suurimaid protsente Euroopas. Samas usub meist 36% inimestest, et on tõenäoline, et inimese hing sünnib peale surma siia maailma uuesti kellegi teisena (reinkarnatsioon).⁸³

Altnurme arvates on kristlusest tehtud katkendlik valik, mis on segatud ebausuga (näiteks astroloogia), folklooriga (vaimud, poltergeist) ja ufodega. Kristlusega leiavad noored seoseid või viitasid kristlusele vaid siis, kui neilt selle kohta otse küsida. 1998. Soome Akadeemia ja Eesti EMORi korraldatud küsitlusest selgus, et alla 25-aastaste hulgas usub peaaegu iga teine astroloogiat ja neljandik taassündi. Noorte usulise maailmapildi kohta (aastail 1991-1997) tõdeb Urmas Viilma, et noorte usk on sünkretistlik segu erinevatest uskumustest. Nii kuuluvad usuobjektide loetellu näiteks usk iseendasse, jumalasse, horoskoopidesse, hauatagusesse ellu, kaitseinglitesse, UFOdesse, vaimudesse ja mustadesse jõududesse. Koolinoored, kes aastail 1994-1995 oma jumalapilti kirjeldama asusid, olid kindlasti üht või teist viisi religioosse elu ilmingutega kokku puutunud või vähemalt neist midagi kuulnud.⁸⁴

Kristliku praktika ja uskumuste vähenemine ei tähenda, et ateistide arv oleks kasvanud. Enamik noori Euroopa maades ei pea ennast ateistiks. On märgata mingit uut religioossust, mis erineb tavapärasest oma sisult ja vormilt. See uus religioossus on üsna ähmaste piiridega ja raskesti sõnastatav. Ka Eesti noorte seas on seda märgata. On valmisolek uskuda jumalat, kõrgemat jõudu,

---

⁸²Altnurme, Lea. Arvamusartikkel: eestlased usulises pöördes. 2011.
<http://arvamus.postimees.ee/405074/lea-altnurme-eestlased-usulises-poordes> (21.02.2015).

⁸³*Ibid.*

⁸⁴Altnurme, Lea. Eesti koolinoorte jumalapilt. Akadeemia 1999, nr 6, lk 1203-1206.

saatust jne. See usk on oma olemuselt stiihiline, kogemuslik, pragmaatiline ning müstiliste sugemetega.⁸⁵

Schihalejevi ja Jürgensteini hinnangul võib julgesti eeldada, et vaid vähesed õpilased mõistavad religiooni viisil, nagu teevad seda traditsioonilised usulised organisatsioonid. Enamiku õpilaste seisukohad on individuaalsed ja mõjutatud üsna erinevatest ja erineval tasemel allikatest. Seega on gümnaasiumi ainekavas ettenähtud enam levinud kirikute ja usuorganisatsioonide vaadete tutvustamine ja analüüs omal kohal, et anda ettekujutus traditsioonilistest lähenemistest ning usuliste probleemidega tegelemisest, kus õpilased saavad testida on usualaste seisukohtade põhjendatust.⁸⁶

Altnurme sõnul on tänane religioosne olukord mitmetahuline ja tihti keeruline mõista, sest uusused on justkui ajaliselt uued, läbipõimunud vanade usunditega sotsiaalkultuurilistes kontekstis. Need kõik on omavahel nagu organiseeritud usuvormid teisenemise ilmingutega. On märgata, et kasvab järjest individuaalse alternatiivse ja organiseerimata religioossusega inimeste hulk.⁸⁷

2.2. Eesti koolinoorte püha mõisted

Antud peatükis toon pikemalt kokkuvõtliku ülevaate Lea Altnurme uurimusartiklist „Eesti koolinoorte püha mõistetest”, sest see artikkel kajastab minu uurimustöös koolinoorte püha mõiste teemakäsitluse seost.

Altnurme sõnul räägitakse meedias sageli eetika kriisist Eestis ühiskonnas. Tõdetakse, et suhete tasandil on inimestel asjad korrast ära, miski pole enam püha, eriti noorte jaoks. See ajendas Lea Altnurmet uurima, mida tähendab sõna pühakoolinoortele Eestis ning keda ja mida nad pühaks peavad.⁸⁸ Aja jooksul on

---

⁸⁵ Altnurme, Lea. Eesti koolinoorte jumalapilt. Akadeemia 1999, nr 6, lk 1223.

⁸⁶ Schihalejev, Olga. Jürgenstein, Toomas. Usundiõpetuse ainekava: taust, teemad, võimalused ja rõhuasetused gümnaasiumis. Tallinn: Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus, 2012. http://www.oppekava.ee/images/5/5a/Usundi%C3%B5petuse_ainekava_taust_teemad_v%C3%B5imalused_ja_r%C3%B5huasetused_g%C3%BCmnaasiumis.pdf (20.03.2015).

⁸⁷ Altnurme, Lea. Uued usulised ja vaimsed ühendused Eestis. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2012, lk 7-11.

⁸⁸ Altnurme, Lea. Eesti koolinoorte püha mõistest. Usuteaduslik ajakiri, 2001, nr 1, lk 103.

kaotanud kehtivuse erinevad algupäraseid teooriad ja usku ei määratleta enam lähtudes ainult ühest mõistest, nagu jumal, hing, vägi, maagia vms. ning kasutusele on tulnud mitmemõõtmelised religiooni määratlused. Siiski on säilitatud üks mõiste ja see on püha, mis oma tähtsuse religiooni, olemusliku tunnetusena on jäänud. Söderblomi tuntud ütlus: „Püha on religioonis suur sõna; see on isegi olulisem kui jumalamõiste.”⁸⁹ Veikko Anttonen on jaotanud püha käsitlused kaheks ja ta nimetab neid transtsendentaalseks ja sotsioloogiliseks käsitluseks. Emil Durkheim juhib tähelepanu, et püha on seega ühiskonda siduv element ja religioon põhineb pühal.⁹⁰

Anttoneni järgi esineb püha kolmel tasandil: aeg, inimkeha ja territoorium, ning seda iseloomustavad kolm tunnust: anomaalsus, liminaalsus ja transformatsioon.⁹¹ Pühal on seadustav jõud ja seda võib mõista kui argise korra pühasid dimensioone, nii et püha kord on laiema tähendusega kui religioon. Kuid religioon on tema esmane prototüüpne väljendus ja see on struktureeriv jõud.⁹² Püha on see, mis on seotud jumalikuga. Anttonen ja Paden on väljendanud seisukohta, et püha ei pruugi olla seotud ainult religioosse sfääriga. Püha tähendus on olnud ja on laiem kui religioonil.⁹³ Tänapäeval on püha seotud vabaduse võimaluste võrdsusel inimesiku väärkuse ning enesemääramisega rohkem kui kohustuste ja staatusega. Uut liiki pühakorda asendab vana. Näiteks pühal on seoses loodusega nii strateegiline kui ka intellektuaalne tähendus. Järelikult võib rääkida, et püha on väljunud religioosest sfäärist.⁹⁴ Usulised allikad küll muutuvad, kuid religiooni kogumaht jääb samaks, sest see annab midagi, mida mujalt ei saa. Järelikult ei ole põhjust arvata, et religioon häähtub. See teiseneb ja võtab teise vormi. Näiteks: uuest religioossusest räägitakse seoses uusususunditega

---

⁸⁹*Ibid.*

⁹⁰*Ibid.*, lk 105.

⁹¹*Ibid.*, lk 107.

⁹²*Ibid.*

⁹³*Ibid.*, lk 108.

⁹⁴*Ibid.*, lk 109.

ning eelkõige *New Age fenomeniga*, mis ongi kõige enam mõju avaldanud religiooni mõiste muutumisele.⁹⁵

Peatun nüüd Altnurme uurimistulemusel „Püha mõistetes Eesti koolinoortel”. Aastatel 1994-1995 viidi läbi küsitlus eesmärgiga uurida, mida tähendab sõna püha Eesti koolinoortele. Uurimustulemustes selgus, et Eesti koolinoorte arusaama pühast on mõjutanud nii traditsioonilised kui ka tänapäeva kultuurilistes arengutes teisenenud pühakujutlused. Uurimuses selgus, et noored, kellel puudus isiklik suhe pühaga, määratlesid seda lähtudes keeles säilinud traditsioonilistest kasutusviisidest, ja noored, kellel see suhe oli olemas, lähtusid püha kirjeldamisel kristlikust pärandist või oma isiklikest elamustest.⁹⁶ Analüüsi tulemusena moodustus Altnurme uurimus kolm kategooriat, mis kirjeldavad koolinoore arusaamist sellest, mis või kes on püha. Esimene kategooria nimetati sotsiaalseks püha määratluseks. Pühaks peeti midagi, mis on sotsiaalset paika pandud pühana. Näiteks püha on midagi traditsioonilist; püha on see, mida austatakse; millest lugu peetakse; püha on riiklikud pühad. Sotsiaalse kategooria puhul märgib Altnurme, et kuigi pühadena märgiti ka jõulusid või Jumalat, tulenes nende austusväärus pigem ühiskondlikust tavast, neid pühaks pidada, kui religioosest autoriteedist.⁹⁷

Teine kategooria nimetati religioosseks püha määratluseks. Pühaks peeti midagi puhast ja puutumatu; midagi, mida ei tohi rüvetada; püha on midagi, mida tuleb hoida; püha on ebatavaline, eriline; pühal on üleloomulikud omadused; püha lähtub Jumalast. Nimetatud kategooria puhul oli religioosne tagapõhi kas aimatav või selgelt märgatav.⁹⁸

Kolmas kategooria nimetati individuaalseks püha määratluseks. Selle kategooria sisuks olid arvamused, et püha on iga inimese jaoks erineva tähendusega. Selle kategooria alla kuulusid ka emotsioonidel põhinevad väited, et püha on midagi ülevat, tõelist, tähtsat ja armast jne. Siiski leidis noori, kes

---

⁹⁵ Altnurme, Lea. Eesti koolinoorte püha mõistest. Usuteaduslik ajakiri, 2001, nr 1, lk 109.

⁹⁶ *Ibid*, lk 113.

⁹⁷ *Ibid*, lk 114.

⁹⁸ *Ibid*.

arvasid, et lähedased suhted ei ole iseenesest pühad. Pühad on ka konkreetse inimese jaoks emotsionaalselt tähtsad asjad. Püha on hakanud tähistama ka midagi intiimset ja lähedast (pühaks peetakse oma ema, sõpru, kallimat jne).⁹⁹

Altnurme uurimus lubab siiski oletada, et vaatamata kõigele, pole religiooni ja püha tähendused teineteisest eriti kaugele eemaldunud, juhul kui mõlema sisu põhineb individualistlikuks ja eklektiliseks muutunud kultuurilises olukorras isiklikele religioossetele elamustele. Nagu Jumala mõiste, nii ka püha mõiste puhul võib enamuse Eesti koolinoorte juures märgata kristlike tähenduse puudumist, kuigi püha mõistel on seosed kristlike traditsioonidega kohati isegi paremini alles kui Jumala mõistel. Isiklikest emotsioonidest ja vaadetest lähtuvalt määratletud püha on ilmselt usundilooliselt üsna eriline nähtus, kuid küllalt laialt levinud nii eesti koolinoorte seas kui tänases kultuuri situatsioonis laiemalt, kus inimesed võivad endale ise religiooni luua, kus eklektilised ja sünkretistlikud religiooniilmingud on üsna märgatavad.¹⁰⁰

Kokkuvõtvalt Altnurme uuringust võin väita, et mõiste püha on tõesti individuaalne, kuid täiesti eluliselt käibelolev mõiste.

---

⁹⁹Altnurme, Lea. Eesti koolinoorte püha mõistest. Usuteaduslik ajakiri, 2001, nr 1, lk 115.

¹⁰⁰*Ibid*, lk 116.

II osa. EMPIIRILINE UURIMUS

3. UURIMUSE MEETOD JA VALIM

Käesolev uurimus liigitub kvalitatiivse uuringute hulka. Kuna soov on teada, kuidas noored üleloomulikkusest mõtlevad ning kogevad, siis otsustasin delikaatset teemat analüüsida kvalitatiivse uurimisviisiga, sest see võimaldab vastajatel olla paindlik ega suru vastajatele peale võõraid raame.

Kvalitatiivse uuringu tüübilt võib minu uurimus mahtuda fenomenograafilise uurimuse alla, kus ma uurin, mida tähendab õpilaste jaoks üleloomulikkus, kuidas õpilased suhtuvad üleloomulikku ja milliseid allikaid nad üleloomuliku kohta oluliseks peavad.

3.1. Valimi kirjeldus

Minu töö eesmärgiks oli uurida intervjuude abiga ühe põhikooli õpilaste üleloomulikest nähtuste arusaamist, tajumist ja tunnetamist ning püüda teada saada, millistele allikatele õpilased selles tuginevad.

Valimi moodustasin eesmärgipäraselt. Uuringuks valisin ühe Eesti põhikooli lõpuklassi. Uuringus osales 19 vastajat, vanuses 15-17. Küsitletute seas oli poisse 4 ja tüdrukuid 15.

Valikukriteeriumiks oli, et õpilaste õppekavas on olnud usundiõpetust. Usundiõpetuse olemasolu on vajalik selleks, et oleks võimalus analüüsida usundiõpetuse tajutud mõju õpilastele. Näiteks, kas usundiõpetuse tundides on õpilane mõelnud üleloomulikkusele ja milliseid mõtteid ta selles valdkonnas omab. Intervjueeritavad õpilased on saanud 8 aastat usundiõpetust, kuid intervjueerimise aastal nad usundiõpetust ei õppinud.

3.2. Meetod

Käesoleva magistritöö uurimuses on andmed kogutud poolstruktureeritud avatud küsimustega intervjuu abil ning andmete analüüsimiseks kasutatud kvalitatiivset sisuanalüüsi. Uuringus kasutan just kvalitatiivset analüüsi, kuna uuritavad andmed, nende töötlemine ja järeldused ei ole seotud arvuliste näitajatega.

Kvalitatiivse analüüsi teen intervjuude põhjal, mis annab infot selle kohta, mida põhikooli lõpuklassi õpilane mõtleb üleloomulikkusest ja milliseid kogemusi ta omab ning millised allikad teda mõjutavad. Kvalitatiivse uuringu tüübilt võiks minu uurimus mahtuda fenomenograafilise uurimuse alla, mille eesmärk on inimeste kogemuste kirjeldamine, analüüsimine ja mõistmine. Fenomenograafiline uurimus kirjeldab indiviidi kogemust mingi fenomeni tunnetamisel. Uuritakse mingi kogukonna erinevaid arusaamu nähtuse kohta.¹⁰¹

Seega, minu töö analüüsiks sobib fenomenograafiline uurimismeetod, kuna erinevalt näiteks fenomenoloogilisest uurimusest, mis keskendub ainult kogemusele kui sellisele, on antud meetodi fookuses tähendus, mille inimene oma kogemustele annab. See just ongi uskumused ja arusaamad, millega inimesed mõistavad ümbritsevat maailma.¹⁰²

Intervjuude läbiviimisel kasutasin eelnevalt koostatud küsimusi, kuid informandi vastustest lähtuvalt lisasin vajadusel küsimusi juurde või sõnastasin põhiküsimuse ümberõpilasele arusaadavamaks, mistõttu võib seda pidada pooleldi struktureeritud intervjuuks.

Õpilaste vastustest otsisin infot kolme uurimusküsimuse kohta. Mida tähendab õpilaste jaoks üleloomulikkus, kuidas nad sellesse suhtuvad ja millistele allikatele nad tuginevad?

Intervjuu sisaldas kokku 17 põhiküsimust (vaata lisa), millele lisandusid toetavad küsimused, mis on abiks olnud intervjuueeritavale. Ehitasin oma intervjuu

---

¹⁰¹ **Laherand**, Mari-Liis. Kvalitatiivne uurimisviis. Tallinn: Sulesepp, 2008, lk 143-149.

¹⁰² *Ibid*, lk 147.

küsimused koondades need viide teemaplokki. Iga plokk käsitleb uuritavas töös erinevaid teemasid.

Küsimused jaotusid plokkidesse järgnevalt:

Esimene plokk sisaldas küsimusi üleloomuliku tähenduste kohta (Mida tähendab Sulle sõna „üleloomulik“ või kuidas sina mõistaksid sõna „üleloomulik“? Kas Sina oskad „üleloomuliku“ nähtust seletada? Mis on sinu jaoks üleloomulikkus?)

Teine plokk sisaldab küsimusi üleloomuliku info allikate kohta (Kas oled kuulnud lugusid „üleloomulikest“ kogemustest või kuulnud kokkupuutest „üleloomuliku“ maailmaga? Kas oled lugenud raamatuid, vaadanud filme, kus esineb üleloomulikke nähtusi? Mida sa nendest arvad? Meenub mingi näide. Kas oled kuulnud lugusid „üleloomulikest“ kogemustest või kuulnud kokkupuutest „üleloomuliku“ maailmaga? Kui oled, milliseid lugusid meenub? Kas keegi sinu sõpradest, sugulastest või tuttavatest on mõista andnud, et ta usub üleloomulikesse nähtustesse? Kas neil on mingeid isiklikke kogemusi?).

Kolmanda ploki osas küsisin noorte endi suhtumist üleloomulikesse jõududesse. (Kas oled kuulnud, kuidas sinuvanused noored (koolikaaslased) räägivad „üleloomulikest“ nähtustest? Kas üleloomulikkusest on olnud juttu kaasõpilastega? Õpetajatega?) Samas oli soov teada saada, kas noored usuvad üleloomulikesse jõududesse ning mis võib üleloomulikkust mõjutada (Kas sa ise usud „üleloomulikke“ jõude? Milliseid? Kas sa usud, et inimesel on saatus, mida mõjutavad iseloomulikud väed või olendid? Mis sa arvad, kes usuvad „üleloomulike“ võimetega inimestesse? Miks nad seda usuvad (juhul kui usuvad)?).

Neljandas plokis on soov teada saada, kas ja kui palju usundiõpetus on õpilasi pannud mõtlema üleloomulikkusest ning kas õpilased ka sellest omavahel räägivad (Kas Sa usundiõpetuse tunnis oled mõelnud „üleloomulikele“ nähtustele? Kui, siis mis olukordades näiteks, kuidas?). Samas plokis on soov teada, kuidas õpilased suhtuvad Jumalasse kui üleloomulikku jõudu (Mis arvad,

kas usk Jumalasse paneb „üleloomulikke” jõude tajuma rohkem, kui seda, kes ei usu Jumalat?).

Viies plokk puudutab informandi kokkupuudet üleloomulikuga (Milline on „üleloomulike” võimetega inimene? Oled Sa kohanud sellist inimest oma elus või kuulnud kedagi olevat? Kas oled ise kogenud midagi üleloomulikku? Kas sina oled endas nn üleloomulikke nähtusi tajunud?) ning kas õpilane soovib omada mingeid üleloomulikke vorme (Kas Sina tahaksid endale üleloomulike võimete omamist? Kui tahad, siis milline üleloomulik võime võiks Sul olla? Ja miks just see?).

3.2.1. Intervjuude läbiviimise protseduur

Empiirilise materjali kogumisel on kasutatud suulist küsitlust (intervjuud), mis võimaldas vastajat teemasse sisse juhtida, esitada täpsustavaid küsimusi ning intervjuu kulgu paindlikult suunata.

Küsitlusperiood jäi ajavahemikku märts-aprill 2014. Kokku küsitlesin 19 õpilast, koolilt ja õpilaste vanematelt on küsitud nende laste intervjueerimise luba. Kõik noored, kes osalesid uurimuses, tulid vabatahtlikult ning olid enne intervjuud teadlikud uurimuse teemast, meetodist ning konfidentsiaalsuse nõudest. Kuna uuritav teema on noortele tundlik, siis kaitstes noorte identiteeti, olin lubanud igale osalejale, et ei maini nende nime, vaid kasutan märgisüsteemi (poiss – P ja tüdruk – T ning tähistan nad numbriga).

Intervjuu koosnes 17 küsimusest, millele võisid vajadusel vestluse käigus lisanduda mõned lisaküsimused. Intervjuud viisin läbi kooli ruumis, mis on kohandatud kodunduse õppeklassiks. Ruum oli hubane ja ei sarnane traditsioonilisele klassiruumile. Vabam õhkkond tekitas lastes pingevabama suhtluse. Õpilastega saavutasin küll usaldusliku õhkkonna, kuid intervjueeritavad kippusid siiski olema sõnaahtrad. Antud teemal vestlemine oli õpilaste jaoks kas pisut ebamugav või ei osatud end piisavalt väljendada.

3.2.2. Andmete analüüs

Kvalitatiivse sisuanalüüsi tegemisel valisin tavapärase sisuanalüüsi tehnikat, mille eesmärk on tuua välja antud teemat kirjeldavad ilmingud, tendentsid.

Esimeseks sammuks peale intervjuude läbiviimist oli intervjuude transkribeerimine. Uurimuse raames läbiviidud 19 intervjuusalvestise kogupikkus oli 4 tundi ja 12 minutit. Kõige pikem intervjuu kestis 26 minutit, kõige lühem kümme minutit.

Kuna intervjuud transkribeerisin sõna-sõnalt ise, kulges juba selle käigus andmetega esialgne tutvumine. Seejärel toimus kogutud materjaliga põhjalik tutvumine, et saada sellest tervikpilt ning välja sõeluda esialgsed olulised teemad.

Esialgse materjali tutvumisel joonistusid välja 3 suuremat teemat, millega edasi töötada.

- Arusaam üleloomulikust
- Hoiakud üleloomuliku suhtes
- Infoallikad üleloomuliku kohta

Järgmise, detailsema analüüsi jaoks lähenesin igale alateemale eraldi, kasutades iga alateema jaoks kogu kogutud materjali. Kuigi esialgne intervjuu plaan oli jaotatud kesksete teemade ümber, leidis nende kolme teema kohta lisainformatsiooni ka teistest plokkidest. Nii väljendasid õpilased näiteks oma hoiakuid üleloomuliku kohta ka vastates küsimustele infoallikate suhtes või rääkisid sellest, kuidas nad mõistavad üleloomulikku vastates kooli puudutavatele küsimustele.

Üleloomulikust arusaamiseks eristasin kirjeldused, kus noored inimesed rääkisid üldiselt ja need, kus nad rääkisid isiklikumalt –kus nad sidusid kirjeldused oma kogemusmaailmaga. Infoallikates eristasin kirjeldused, kus õpilased rääkisid oma infoallikatest ehk kust nad üleloomulikkusest kuulevad – kool, sõbrad ja koolikaaslased, meedia ja memoraadid. Viimases osas jagunesid

hoiakud õpilaste kogemuste ja mõtete seas kahte suuremasse kategooriasse – huvi ja hirmud.

Kui iga alateema jaoks oli kokku selekteeritud materjal, alustasin iga teema detailsemat analüüsi. Analüüs on seotud sisuga, mis täidetakse tähendustega ehk tõlgendustega. Fookus on sellel, kuidas intervjueritavad ilmingut mõistavad, mitte aga sellel, miks nad nii arvavad. Mis antud teemades konkreetselt on, leiab täpsemat käsitlust järgmises, 4. peatükis.

4. ÕPILASTE ÜLELOOMULIKE NÄHTUSTE KÄSITLUSED

Intervjuude käigus uurisin õpilaste endi arusaamasid ja tõekspidamisi üleloomuliku kohta. Mida peavad õpilased üleloomulikuks? Kuidas õpilased üldiselt mõtestavad üleloomulikkust enda arusaamade, kirjelduste ja nähtuste varal? Uurimuses soovin teada saada, mida õpilased usuvad, kuidas kogevad ja mida unistavad seoses üleloomulikuga.

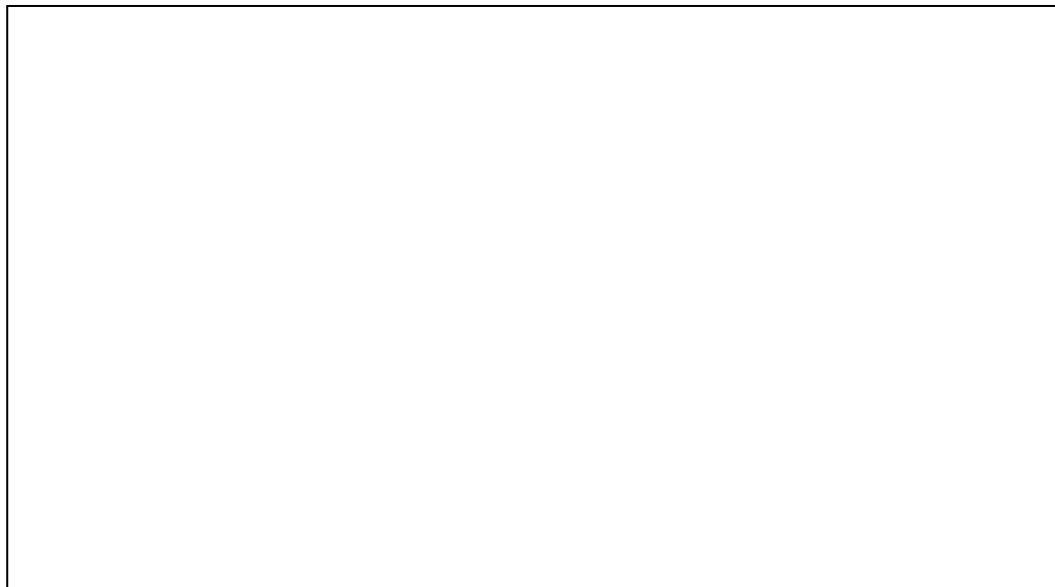
Selle peatüki esimeses osas kirjeldan, kuidas defineerivad õpilased üleloomulikkust, kuidas nad üleloomulikku nähtust seletavad ning kuidas nad kirjeldavad üleloomulikku inimest. Lisaks on soov teada saada, kas intervjuueeritavad ise usuvad üleloomulikku jõudu ning kuivõrd nad ise on kogunud üleloomulikku nähtust ja soovivad ise selliseid võimeid omada.

Peatüki teine osa uurib, õpilaste hoiakuid üleloomuliku suhtes. Milliseid suhtumisi üleloomuliku suhtes nad väljendavad?

Peatüki viimases osas uurin millistele allikatele õpilased tuginevad, kui räägivad üleloomulikkusest. Kust tuleb nende teadmine üleloomulikkusest ning mis või kes seda mõjutab?

Kogu seda teema analüüsivat käiku ilmestab joonis 1, millele tuginedes järgnevaid uuritavaid teemasid käsitlen.

Joonis nr 1. Analüüsi skemaatiline jaotus õpilaste üleloomulikkuse käsitluses.

4.1 Üleloomuliku tähendused

On kui ammu tuntud tõde, et usk või uskumused üleloomulikku on kuulunud ammustest aegadest religiooni juurde. See, mida inimene peab üleloomulikuks, on ilmselt inimese oma mõtteviisist ja kultuurilisest mõjust tingitud.

Professor Kulmar on kirjeldanud mõistet **üleloomulik vägi** kui religiooni ja maagia objekt. **Loomulik** on nähtus või objekt, mis on aistitav, tajutav või tuletatav kui objektiivne reaalsus. Piir üleloomuliku ja loomuliku vahel on liikuv vastavalt inimtunnetuse arengule.¹⁰³

Intervjuude analüüsi käigus eristasin kaks viisi, kuidas õpilased kirjeldavad üleloomulikkust. Ühelt poolt, kuidas nad mõisavad üldiselt, mis on üleloomulik – seda eelkõige „teiste jaoks“ ja abstraktselt. Ning teisalt, kuidas nad räägivad üleloomulikkust, kui nad püüavad selgitada oma arusaamu, kogemusi, selgitada oma elus toimuvaid nähtusi, uskumusi, kogemusi ja unistusi.

---

¹⁰³ **Kulmar**, Tarmo. Üldine usundilugi I. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2006, lk 9.

4.1.1. Üldiselt

Minu peamine soov oli teada saada, mis on õpilase jaoks sõna üleloomulik tähendus ja kelleks või milleks ta seda peab. Intervjuude analüüsi tulemustest tahan selgitada välja üldistuse, kuidas õpilased mõistavad mõistet üleloomulikkus ja kuidas nad seda selgitavad.

Õpilased tõid intervjuude käigus välja erinevaid vastuseid, mida alljärgnevalt kirjeldan erinevate teemadena: õpilaste assotsiatsioonid üleloomulikuga, üleloomuliku ja loomuliku erisused ning kuidas õpilased kirjeldavad üleloomulike võimetega inimesi.

Järgnevalt toon välja üldises kontekstis **assotsiatsioonid üleloomulikuga** õpilaste arusaamas. Intervjueerides õpilasi, soovisin teada saada õpilastelt, mida tähendab (nimetab) sõna „üleloomulik”, või kuidas nad mõistavad (saavad aru) sõna „üleloomulik”.

Õpilaste üleloomulikkuse seostusi võis ütluste põhjal grupeerida kolme gruppi: eriliste võimetega inimesed, üleloomulikuks peetavad olendid ja tegevused.

Üleloomulikuga seostus õpilastel **eriliste võimetega inimesed**, näiteks nõid, tervendaja, selgeltnägija ja ennustaja.

Intervjueeritavad poisid pidasid eriliste võimetega inimesteks sensitiive ja ravitsejaid. (P4): „*Sensitiivid ja neil võivad lihtsalt olla (.) nagu mingi kuues meel või nagu. Tunnevad, tajuvad mingeid jõude, mida teised inimesed ei tunne.*” Poiss (P3) kirjeldab: „*Ravitsejad (...) jubedat unenägu oskavad heaks teha.*”

Üleloomulikuga seonduksid ka erinevad **üleloomulikuks peetavaks olendid**, nagu vaimud, ufo, Jumal, müstilised asjad, kummitused ja kurat. Sagedasemad assotsiatsioonid baseerusid kas surnud inimeste vaimudele või kellegi poolt millegi tajumisele. Näiteks intervjueeritav tüdruk (T3) toob välja üleloomulikkuse tähenduse surmaga seotud vaimu kohta: „*Mmm (...) üleloomulik on näiteks see, kui inimene sureb ära (.) ja aga tema vari või sihuke kummitus (.)*”

tema jääb ikka sinna majja, kus ta on elanud (.) ja võib ka teisi kummitama hakata (.) kodudes käima.”

Kui õpilased töid üleloomulikkuse all välja surnud inimesi ehk vaime, tekkis mul endal küsimus, kuhu alla võiks surnud inimene ehk vaim liigituda. Kas üleloomulikuks peetava inimese või üleloomulikuks peetava olendi alla. Siiski arvan, et õpilaste näidete varal võib vaime pidada üleloomulikuks olendiks. Seda seost aitab välja tuua õpilase (T1) selgitus, mida võib pidada puhtalt olendiks: *”Mmm (...) näiteks kui mingi lähedane inimene on ära surnud (.) noh kes on näiteks (.) sa elad selles majas kus inimene on ära surnud (.) siis see inimene võib seal olla ja selle inimese vaim võib seal olla (.) kõnnib ja annab mingeid märke enda kohta või nii.”*

Üleloomulikkusena toodi mitmel korral välja ka eriskummalisi nähtusi, nagu näiteks ufod. Tüdruk (T6): *„Ja, et noh (..) nähtused ja uskumused, ufod.”* Poiss (P3) toob veel välja: *„nagu vaimud või kummitused või ufod.”* Tüdruk (T8) kirjeldas: *„Nagu näiteks ufod ja kõik siuksed, mis on ebaharilikud.”* Poiss (P1) tõi veel lisaks: *„(.) kummitused (.) Jumal.”* Tüdruk (T5) mainis veel: *„Mmmm (.) kurat ka äkki.”*

Intervjuudest selgus, et üleloomulikuga seonduvad lisaks mitmed **üleloomulikud tegevused**, nagu kaetamine, maagia ning rituaalid. Tüdruku (T1) selgitus toob kõige paremini välja arvamuse tegevuse kohta: *„Mmm (.) mina arvan, et üleloomulik on näiteks mingi maagiaga seotud või siis selgeltnägijatega ja nõia rituaalidega.”*

Mainiti ka ära ravivõimet kui üleloomuliku inimese võimet, mida kirjeldati kui tegevust. (T5) *„See on äkki (...) äkki mingid võimed. Ravivõimed..või mingid et sellest ei saa üldse rääkida (...) mingi inimese ülesse tõstmine ja (..)”*

Tüdruk (T4) tõlgendab üleloomulikku inimest läbi tegevuste: *„Minujaoks tähendab üleloomulik seda, et kellegil on üleloomulikud võimed. Ennustada oskab, ennustamistega paneb täppi (.)”* Poiss (P2) toob samuti näitena ennustamise: *„Oskab ennustada ja mõelda asju”.*

Uuringust tulenevalt võin järeldada, et intervjueeritavatel põhikooli õpilastel oli üleloomulikkuse tähendust keeruline välja tuua. Üldiselt osati üleloomulikkusest nimetada assotsiatsioone, kui seletada selle olemust. Üleloomulikkusega assotsieerunu liigitus aga kolme erinevasse gruppi - eriliste võimetega inimesed (nõid, tervendaja, selgeltnägija, ennustaja), üleloomulikuks peetavad olendid (sensitiiv, ravitseja) ja üleloomulikud tegevused (vaimud, ufo, Jumal, müstilised asjad, kummitused, kurat). Osati välja tuua enim laialt kasutatavaid tähendusi, kuid analüüsivalt oli kokkuvõtte arusaam ebamäärane. Kohati võis arvata, et õpilased on üleloomulikkuse tähenduse selgituse osas kitsa silmaringiga. Toodi välja väike osa assotsiatsioone üleloomulikest tähendustest. Veel oletan, kuna teema oli tundlik, ei juletud olla avameelne kõrvalise inimesega rääkides.

Uurisin, kas ja kuidas õpilased oskavad eelnevalt nimetatud **üleloomulikku nähtust** seletada. Õpilased oskasid eelnevalt oma arusaama kohaselt üleloomulikkust nimetada, aga kas ka selle olemasolu seletada?

Teaduslikult on üleloomulik loodusseaduste piire ületav, mis on salapärane või maagiline.¹⁰⁴ Nii ka tüdruk (T13): „*No tegelikult ma arvan et kõik on teadusega lihtsalt ära seletatav, lihtsalt ei ole veel teooriaid ja avastusi tehtud, ei ole piisavalt tõestatud.*” Selle teadusliku näite puhul tuleks veel mainida, et õpilase selgituses esines ka kahtlusi piiri selguse suhtes.

Õpilased enamasti hiilivad esitatud küsimusest mööda, samas on alltoodud tsitaatidest huvitav ehk just see aspekt, kellele omistatakse õigus tõmmata piiri loomuliku ja üleloomuliku vahele. Mõnel on mõõdupuuks teadlased, teisel üldiselt inimesed, kolmandal tema ise ja neljandal saab üleloomulikkust defineerida ainult üleloomulike omadustega inimene.

Nagu eelpool öeldud Kulmari väitel, on loomulik nähtus või objekt, mis on meil aistitav, tajutav või tuletatav kui objektiivne reaalsus”.¹⁰⁵ Kõik intervjueeritavad õpilased selgitasid, mida tähendab (nimetab) sõna

---

¹⁰⁴ Allen, Juddy. Seletamatute nähtuste entsüklopeedia. Tallinn: Sinisukk, 2006, lk 139.

¹⁰⁵ Kulmar, Tarmo. Üldine usundilugi I. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2006, lk 9.

„üleloomulik”, või kuidas nad mõistavad (saavad aru) sõna „üleloomulik”, erinesid selle poolest, kellele omistati loomuliku ja üleloomuliku vahel vahetegemise autoriteet.

Piiri loomuliku ja üleloomuliku vahele võib õpilaste hinnangul aga tõmmata laiem või kitsam inimeste grupp: a) iga inimene, sealhulgas ka õpilane ise, b) on seatud teadlaste teadmistega, c) seda saab määratleda vaid eriliste võimetega inimene. Toon allpool näiteid iga grupi kohta.

a) Intervjueeritav poiss (P3) tõlgendab üleloomulikkust järgmiselt: „*Ee, need mis ei usuta nagu (.) ei taheta uskuda, ei nähta neid pidevalt (.) ometi on need olemas.*” Tüdruk mõtestab üleloomulikkust reaalsustajuga (T4): „*Minujaoks on üleloomulikud asjad need, mis nagu ei tundu mulle reaalsed ja mida (.) millest ma nagu aru ei saa.*“

b) Tüdruk (T6) selgitas, et piiri loomuliku ja üleloomuliku vahel määratleb teaduslik teadmine: „*Sõna üleloomulik tähendab mulle midagi sellist, mida pole võimalik seletada, et ka teadlased ei tea, mis see tähendab.*”

c) Tüdruk (T7) selgitab: „*Sellised tugevad isiksused ja päris sihksed ainult tugevad maagid või sellised oskavad seletada.*”

Samas mõningad õpilased ei osanud väljendada üleloomulikke nähtusi. Näiteks tüdruku (T7) selgitus: „*Ei vist ei oska (.) nad ongi seletamatud.*” Tüdruk (T2) vastas: „*Eee (.) mina ei oska seda seletada. Mm (.) võibolla on miskit.*” Võib mõista, et noored enda eas ei oska üleloomulikku nähtust enda jaoks lahti mõtestada, kuid nad ei välistanud ka selle olemasolu.

Analüüsid kokkuvõtvalt õpilaste seletusi, oli peamiselt assotsiatsioonid seotud nähtustega. Õpilased, kes vastasid, ei toonud välja nähtustest olemasolu seletusi, vaid pigem toodi välja nähtuste kirjeldusi.

Kui eelnevalt soovisin teada saada, kas õpilased oskavad nimetada ja selgitada üleloomulikkust, siis järgnevalt on soov teada saada, **kuidas õpilased näevad ja kirjeldavad üleloomulike võimetega inimest.**

Tihti otsitakse inimeste endi seas küsimusele vastust „Milline on üleloomulike võimetega inimene?“. Nii minagi püüdsin välja selgitada intervjuueeritavate noorte arusaama üleloomulike võimetega inimesest. Kuidas õpilased üldiselt mõtestavad ja tajuvad üleloomulike võimetega inimest?

Üleloomulike võimetega inimeste kirjeldusi võib jagada kahte gruppi. Kirjeldati a) tegevusliku kirjelduse kaudu, b) välimuse ja hoiakute järgi.

a) Tegevusliku kirjelduse kaudu kirjeldas intervjuueeritav (T4) selgeltnägijat skeptiliselt kui: „*Üleloomulikke võimega inimene, võimetega inimene on kes nagu (.) igast illusioone kujutab ette endale ja näeb igasugust asju, mida tegelik inimene ei näe, nagu tegelikkuses ei näe. Ta kujutab ette endale, siis ta räägib Jumalaga ja siis tekitab igasuguseid asju.*” Tüdruk (T11): „*Need, kes endale sisendavad, et need on olemas.*”

Seevastu poiss (P1) räägib sellisest inimesest kindlas kõneviisis: „*Oskab nõiduda (...) olen näinud televisoris. Paneb needuse peale. Et sul läheb kõik halvasti ja (...)*” Tüdruk (T13) selgitab, milline võib olla üleloomulike võimetega inimene, pidades neid teiste inimestega võrreldes targemateks: „*Mm (...) no nad on ilmselt targemad kui tavainimesed. Mmm (...) ilmselt selgeltnägijate tuleproovist see Nastja, siis see praegu Venemaa saates Ilona Kaldre (.) ja pendli Endlid ja nõia Intsud ja (.) neid tuleb järjest juurde. Kõik tulevad oma teooriatega ja mis iganes ajsadega.*” Tüdruk (T6): „*Kellel on võimed, mida teistel ei ole (.) sõbranna vanaema.*”

b) Välimuse ja hoiaku järgi kirjeldab tüdruk (T7) üleloomulikku inimest kui kedagi, kes on ühelt poolt salapärane, teisalt aga väljendab ka teatud võõristust: „*Salapärane, ta näeb teistsugune ilmselt välja, natuke, neil on teistsugune välimus. Nad on (.) nad kannavad imelikke riideid, nad võivad kanda igasuguseid kaitsekaelakeesi.*”

Kokkuvõtvalt võin öelda, et õpilased kirjeldavad üleloomulikke võimetega inimest visuaalselt ja tegevusliku kirjelduse järgi. Lisaks toovad õpilased oma kirjeldustes sisse ka hoiakulist selgitust. Kui analüüsisin õpilaste vastuseid, võisin

järeldada, et kirjeldused tulevad õpilastele siiski eelnevalt nähtu või kuuldu põhjal ja kirjeldused võetakse enamasti lähtudes meediast.

4.1.2. Endaga seotult

Praktilise usuteaduste professor Lehtsaar mainib, et inimeste uskumustes ja usulised käitumised muutuvad üha individuaalsemaks ja rohkem isikupärasemaks. Inimest tuleks mõista kui tervikut. See tähendab, et mida enam me saame aru, mis tegurid ja kuidas mõjutavad inimese sisemaailma ja käitumist, seda mitmekülgsem ja loodetavasti tõepärasem pilt tekib meil inimesest. Religioon on mõjutanud ja kujundab inimest läbi aegade.¹⁰⁶

Kui eelnevalt vaatlesin üleloomulikkust õpilaste arusaamas üldises kontekstis, siis järgnevalt vaatlen õpilaste uskumusi **endaga seotult** (personaalsemalt). Alljärgnevalt peatun kolmel küsimusel, mida soovin vaadelda õpilaste isiklikust vaatenurgast. Kuidas õpilased usuvad üleloomulikku võimesse? Millised on intervjueeritavatel isiklikud kogemused või kokkupuuted üleloomulikkusega? Milliseid üleloomulikke võimeid õpilased endale sooviksid?

Intervjueerimise käigus soovisin välja selgitada, kuidas õpilased väljendavad enda **isiklikku uskumust või mitteuskumist üleloomulikku**.

Intervjueerimise käigus tuli välja, et õpilased jaotusid kolme kategooriasse: usuvad, ei usu või on oma usus üleloomulikku kõhklevad.

Õpilased, kes usuvad üleloomulikku: Tüdruk (T11): „*Usun, sest ma olen neid näinud.*” Tüdruk (T6): „*No, tuleb uskuda (...) ja kui ikkagi on täppi läinud see mida sõbranna vanaema mulle kaartidega ütles.*” Tüdruk (T14): „*Mingil määral ikka. Lihtsalt, on kokkupuutumisi ja sellepärast.*” Poiss (P3): „*Usun. Näinud olen nagu videotelt (...) kust nad saavad videosi (.) kui nad pilte ja videosi teinud nagu.*”

---

¹⁰⁶Lehtsaar, T. Sissejuhatus religioonipsühholoogiasse. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2013, lk 211-212.

Lisaks ühe tüdruku (T3) uskumise aluseks oli mitte niivõrd juba olemasolev kogemus, kuivõrd tulevikkuvaatav pragmaatiline soov elus hakkama saada: „*Ee (...) usun natuke. Eeee, et ma saaks endaga hakkama suurena, et mitte hätta jääda.*”

Osa õpilasi, kes uskusid, vastasid napolisõnaliselt. Tüdruk (T7): „*Jaa, loomulikult.*” (T9): „*Jaa, usun. Usun üleloomulikesse jõududesse.*” Tüdruk (T10): „*Jaa.*” Tüdruk (T15): „*Jaa. Nagu näiteks vaimudesse.*”

Mõningad õpilased olid oma uskumuses ebakindlad. Nende vastused olid intervjuul järgnevad: Tüdruk (T2): „*Ee (.) mina ei usu. Ainult selgeltnägijatest ainult. Sest seal ei saa (.) kuskilt vaadata ega midagi.*” Tüdruk (T5): „*Ei usu. Aga võibolla natukene ikka usuks (...) vaat kui ise päris pole näinud kummitusi, või neid (...) kui ma ise näeks neid siis ma usuks.*”

Need õpilased, kes ei uskunud, põhjendasid seda järgnevalt: Tüdruk (T4): „*Ei usu sest ma (.) neid ei ole olemas.*” Tüdruk (T1): „*Mina ise ei usu.*”

Kokkuvõtvalt võib öelda, et õpilasi oli erinevaid: neid, kes uskus, neid, kes ei uskunud ja ka neid, kes olid oma uskumuses ebalevad. Uskujate vastustest saab järeldada, et nad tuginevad oma isiklikele kogemustele. Kes olid kõhklevad oma usus üleloomulikku, selgitasid, et nad polnud veel piisavalt enda jaoks üleloomulikkusest kinnitust saanud. Võin väita, et uskumine siiski on individuaalne ja baseerub suuresti kogemustele.

Kui eelnevalt sain teada, et isiklik uskumus üleloomulikku baseerus oma kogemustele, siis nüüd soovin teada saada, millised olid õpilaste **isiklikud kogemused üleloomulikkusest**.

Usuline kogemus on religioonipsühholoogias üks põhimõisteid ja selle all mõeldakse transtsendentse või üleloomuliku subjektiivset kogemust. Paljudel juhtudel kasutatakse seda mõistet tähistamiseks religiooni subjektiivset, kogemuslikku mõõdet üldse.¹⁰⁷

---

¹⁰⁷ **Lehtsaar**, T. Sissejuhatus religioonipsühholoogiasse. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2013, lk 8-11.

Enamik õpilasi ütles, et ei oma mitte ühtki isiklikku kogemust üleloomulikkusega. Need, kellel on üleloomulikkusega mingisugune kogemuslik kokkupuude, tõid oma kogemustest välja ka näited. Vaid mõni ütles, et on kogenud, aga ei toonud ühtki näidet.

Üleloomuliku üheks nähtuseks võib ja saab pidada kummitusi, mis keskenduvad kogemusele ehk kogemusteooria järgi on võimalik induktiivselt tuletada kogemuslikke kategooriaid, millel baseeruvad paljud üldlevinud üleloomulikud uskumused.

Intervjueeritav tüdruk (T7) tõi välja oma kokkupuute kogemusest, mida võib kogemusteooria järgi põhjendada nii üleloomuliku kui uskumuse terminiga: „*Neid kokkupuuteid vaimude ja kummitustega on ikka kokkupuuteid olnud ja midagi salapärast on toimumas. Ma arvan, et siis kui mu vanaisa suri. Ma olin siis 6-aastane, ei 7-aastane. Ma tunnen seda siia maani, et ta on mu kaitseingel kogu aeg mu juures, kodus ka.*” Täpsustades intervjueeritavat, kuidas ta tunneb, et vanaisa on kaitseingel, vastas ta järgnevalt: „*Siis kui raskem on, siis on ta juures ja keski nagu rahustab maha. Ja mu vanaemal on samuti samatmoodi, mu ema ja vanaema näevad teda nagu täpina silme ees. Aga mulle ei ole ta kordagi niimoodi märku andnud.*”

Eeltoodud kogemust võib kokkuleppelise definitsiooni järgi selgitada järgnevalt: vahetu üleloomulik kogemus (*a direct supernatural experience*) on selline kogemus, mille puhul tajutakse vaimolendi(te) äratuntavaid omadusi (vaimolendid, kes ei vaja eksistentsiks füüsilist keha). Tundub, et niisugune kogemus sunnib valima, kas pidada kogemust nägemuseks ("See peab olema nägemus, viirastus") või tajumiseks ("Ma tajun vaimu").¹⁰⁸ Eeloleva õpilase näite puhul võib öelda, et õpilane tajub.

Intervjueeritava (T9) nägemuse võib samuti pidada kogemusteooria põhjal üleloomulikuks kogemuseks: „*Vene keele klassi juures (.) kui olime laagris, siis*

---

¹⁰⁸**Väikese Tööka Kollektiivi seminarid.** Hufford, J. David. Usundiliste lugude kogemuskeskne analüüs. Näide kummitusjuhtumist. <http://www.folklore.ee/seminar/hufford.html> (25.03.2015).

kell oli mingi 2 -3 öösel. Siis vene keele klassi juures polnud mitte kedagi, aga siis kui sealt mööda kõndisime, siis ukse link liikus.”

Järgnevalt toon veel välja isiklike kogemuste näiteid üleloomulikest kogemustest, mida intervjueeritavad on ise kogenud.

Tüdruk (T6): *„Noh, mu sõbranna vanaema ka (.) pani mulle kah kaarte tulevikust. Ta rääkis natukene veel ja {-} aga enamasti on kõik täppi läinud ka. Ta on ka rääkind mu seljast, et mul on ka praegust seljaga probleeme (.) ja et ütles küll, et midagi väga hullu ei ole ja siis ei olnudki väga hullu praegast.”*

Kummalise kogemuse toob välja poiss (P3): *„Ma olen ise ka näinud nagu sellist (.) koristasin kodus, ja siis juhe oli seinast väljas ja telekas läks põlema nagu (.) või niimoodi (.) siis vajutasin kinni. Sinine pilt tuli ette nagu, telekat ei näidand. Siis läks nagu käima. Voolu võrgus ei olnud ja läks käima. Koristasin ja panin kähku teleka kinni. Tahtsin ruttu välja minna majast ja ukse link käis siis üles-alla. Siis ma läksin uksest eemale, ja võtsin julguse kokku ja jooksin välja. Olin üksi kodus (.) ootasin ema ära. Nagu ema pidi tulema selle bussiga (.) siis läksin emale vastu, rääksiin loo ära (.) ema ei usu nagu niimoodi. Fotodel olen ka näind (...) fotodelt nigu lähevad nagu valged laigud nagu lähevad mööda. Tühjad sellised valged (.) uued on kah olnud. Teed pildi, ja eest läheb valged laigud läbi. Sugulastega ja vahepeal on sõpradega kah nii juhtunud.”*

Ühe intervjueeritava tüdruku (T7) vanaema on tegelnud pikemat aega tervendajana ja kaardipanijana (ennustaja). Tüdruk kirjeldas sagedast kokkupuudet kui üleloomulike võimete kogemust: *„Mm, no kui mu vanaema pidada üleloomulikuks inimeseks, siis ma igapäev puutun kokku vanaemaga, kes on tervendaja kaardipanija.”*

Palusin tal lähemalt vanaemast rääkida kui tervendajast. *„Ta alustas suhteliselt noorena, ta tegi omaarust nalja, et noh paneme kaarte ja teeme nalja (.) aga lõpuks läks asi päris tõsiseks kätte ära. Ja nüüd tänapäeval on niimoodi, et talle helistatakse igapäevaselt, tal käiakse külas, vanaema paneb neile kolme kuu ette, et mis kolme kuu jooksul juhtuda võib, mis on möödas. Ei ja jah küsimused.*

Tervendab, aitab valudest lahti saada, muredest, annab nõud kuidas hingevalust ja kõigest sellest lahti saada.”

Küsisin juurde, kes vanaema juures käivad? *„Kõik käivad. Absoluutselt. Vanad, noored (.) rohkem muidugi noori. Ta võtab ainult üle 18 aastasi, aga käib ka viimasel ajal palju mehi. Nad tulevad teinekord veel, sest nad tunnevad, et saavad abi.”*

Tunnetuslikult on võimalik tajuda erinevaid olukordi, mis viitavad tuginedes üleloomulikkusele või uskumustele. Subjektiivselt moodustavad erinevad tunnetusprotsessid ühe terviku. Tunded, mõtted ja motiivid on omavahel läbi põimunud, moodustades subjektiivse kogemuse, mida vaid teoreetiliselt saab osadeks lahutada.¹⁰⁹

Intervjueeritavate ütlustele tuginedes toon näite, kus on võimalik tunnetuslikult tajuda erinevaid olukordi üleloomulikkusest. Poiss (P3): *„Usun ise küll. Vahepeal on imelik tunne, kui kedagi koolis ei ole. Ei tea, selline jube tunne selja tagant. Et nagu teistsugune tunne kui teised on koolis.”* Tüdruk (T15): *„Kogu aeg, kui ma kodus olen, näiteks köögis, siis mul on kogu aeg sihuke tunne, et keegi on mu selja taga. Kui vaatan, siis mitte kedagi ei ole.”*

Intervjuus ilmnis ühe intervjueeritava tüdruku (T7) näitel sedagi, et nende kogemus põhines kogukonnas olevale mõjuallikale. Antud kogukonnas on see lugu tõestisündinud ja just vahetult enne intervjuud. Tähelepanuväärseks võib pidada, kuidas intervjueeritav õpilane seostas seda leidu kui vaimu juhatamist: *„Jaa, eelmine pühapäev leidsime me Mariga (nimi muudetud) (.) ilmselt just vaimu tahtel leidsime me eelmine pühapäev pealuu, mis kuulub ühele kadunud isikule, kes on juba kindlaks tehtud, me leidsime nn laiba. Ja muidugi ma olen juba nädal aega sellest ee (.) turgutanud ennast ja mu vanaema arvab siiani, et ta on olnud 2,5 aastat kadunud. Et a (.) ma tundsin teda, aga ma olen seal nii vähe käinud ja mingil hetkel oli nüüd hiljuti pealuu sattunud nüüd nähtavasse kohta (.) e kui hiljuti lagi kukkus sisse ja vanaema arvab, et vaim andis just nagu meile*

---

¹⁰⁹ **Lehtsaar**, Tõnu. Sissejuhatus religioonipsühholoogiasse. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2013, lk 165-167.

märku, sest me pidime sinna sisse saama ja me kangutasime ust ja me ei saanud seda lahti aga vaim ilmselt tahtis et me ta sealt lahti päästaks, et ta saaks olla edasi rahus ja et ta saaks maha maetud. Ja me saime ukse lahti ja me leidsime sellise õudsa vaatepildi. Me leidsime ainult pea (.) keha oli üleval. See oli minu maja kõrval põhimõtteliselt.”

Usulist kogemust psühholoogias on Lehtsaar väljendanud järgnevalt. Kujundlikult võib öelda, et usuline kogemus on kas sügav või pinnapealne. Sügav tähendab, et Jumala kohalolu puudutab psüühika enam integreeritud osi. Pinnapealne tähendab, et usuline kogemus puudutab psüühika vähem integreeritud osi.¹¹⁰

Georg Kelly on oma isiksusliku konstruktide teooria kohaselt välja toonud selgituse, kus inimest juhivad ja lõpuks ka määratlevad kujutlused, milles talletuvad ümbritsevate asjade ja nähtuste seosed.¹¹¹ Õpilaste vastustest võis järeldada, et nende kokkupuude üleloomulikkusega olid seostatud kujutluste näol. Õpilased kujutlesid oma tunnet enda tõlgenduse viisil, et vaim juhtis neid, andes mõningate leitud asjadega märku, mida hiljem tõlgendatakse määratlevaks kujutluseks (vaim juhtis neid majas oleva pealuuni, mis oli märk, et vaim soovis oma keha leidmist ja päästmist/matmist).

Järgneva intervjuueeritava näite varal võib tuua sügava kogemuse usutava üleloomulikkusest iseendaga, seostades seda varem räägitud info (ennustamise) põhjal, mis hiljem kogetule tekitas sügava tõekspidava kogemuse. Tüdruk (T4): *„Mingi ennustamist (.) mis on tõeks läind. Mulle ennustati kaartidega ja see läks tõeks. Minu kodus (.) vist, ma ei mäleta enam. Päris vana inimene oli. Ma tahtsin, ta nagu ise pakkus välja, et kas ta võib mulle ennustada. Ma ütlesin, et võib küll, et ma nagonii ei usu sellistesse asjadesse. Ta ennustas mulle nagu (.) mingi paar (.) paar päeva ette ennustas ja siis see läkski tõeks. Ta ennustas, mis mul juhtub ja siis juhtusidki need asjad, mida ta ennustas.”*

---

¹¹⁰ **Lehtsaar**, T. Sissejuhatus religioonipsühholoogiasse. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2013, lk 36.

¹¹¹ **Bachmann**, Talis; **Maruste**, Rait. Psühholoogia alused. Tallinn: Kirjastus Ilo, 2001, lk 259.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et mõned õpilased ise on kogenud üleloomulikkusest värvikaid näiteid. Isiklik kogemus tekitab uskumuse ja tõekspidamise. Isiklike kogemusi toodi enda läbielatu kui ka teiste lähedaste kogetu põhjal. Analüüsid intervjuusid, jäi kõrvu viis, kuidas õpilased rääkisid üleloomulikkusest. Nii üldise kui isikliku selgituse puhul olid õpilased juttude rääkimisest elevil. Näiteks koolis räägivad õpilased omavahel telesarjast „Selgeltnägijate tuleproov”, mille ümber käib põgus diskuteerimine. Siit võin järeldada, et õpilastele meeldib rääkida üleloomulikkusest isiklike ja teiste näidete varal. Teema on huvitav ja pinget pakkuv. Ka Altnurme uuris „Eesti koolinoorte jumalapilt” raames koolinoori, kellel oli usuline taust. Tema uurimuse järgi 29% vastanutest on kogenud Jumalat.¹¹² Minu uuringu kohaselt võin antud tulemust samastada Altnurme omaga. Noori, kes on kogenud üleloomulikkust mingil määral mingites situatsioonides, või tõlgendab ta üleloomulikkust enda arusaamade järgi. Kogetuna üleloomulikkusest on ta aktiivsem selgeltnägemise teemal kaasa rääkima.

Kui õpilastel on olemas uskumus ja isiklik kogemus, kas hinges peitub ka salasoov seda kõike üleloomulikku võimet ise omada?

Inimene elab oma unistustega. **Unistus** on loomisprotsessi üks vajalik komponent, mis joonistab inimese elu, mida mööda ta liigub ja püüdleb. Unistustes on lühemad ja pikemad eesmärgid. Eesmärgid on selleks, et on kindel siht, kuidas liikuda samm sammulisel teekonnal oma protsessides. Vahel võivad olla aga unistused lihtsalt unistused, mis aitavad inimesel fantaasiamaailmas elada.

Nii soovisin minagi intervjuu käigus õpilastelt teada saada, kas nad tahaksid endale üleloomulike võimete omamist. Kui nad soovisid, siis palusin neil täpsustada, millist üleloomulikku võimet nad sooviksid.

Intervjuuerimise käigus selgus, et enamik õpilastest soovib endale mingit võimet või väge. Unistusteks toodi välja järgnevat: ennustamine (4), selgeltnägemine (5), õppimise võimed (2), ravitsemine (5), ajas rändamine (1),

---

¹¹²Altnurme, Lea. Eesti koolinoorte jumalapilt. Akadeemia, nr 6, 1999, lk 1220-1221.

asjade liigutamine (1), teleporteerumine (1), maagia kasutamine (3), mõtete lugemine (3), unenäod läheks täide (2). Sulgudes olev number näitab mitu korda on võimete omamist soovitud.

Sooviti olla selgeltnägija ja ravitseja. Tüdruku (T1) näite puhul võib järeldada, et selle põhjuseks võib olla paralleeli tõmbamine meedias olevatele telesaadetele („Selgeltnägijate tuleproov“): *„Tahaks küll (.) näiteks selgeltnägija ja siis maagiast kasutada (.) kasutamisoskusi (..) nagu Selgeltnägijate tuleproovis nad seal on (.) et see võib päris huvitav olla. Ei tea (.) et saaks end nähtamatuks muuta (.) ja siis ma ei teagi rohkem.“*

Tuli ka välja, et õpilased räägivad omavahel erinevatest võimetest, mille jutu käigus selgub, et nii mõnigi noor räägib sellest sellepärast, et ta soovib erilisi selgeltnägemise võimeid endale. Tüdruk (T6) soovib endale saada võimet, millega saaks teada teise inimese mõtetest: *„kõigil on väga suur soov mingi võimega tulla esile. Põhimõtteliselt ongi ettenägemine ja mõtete lugemine, kõige suuremad. Saaks teada teise inimese mõtetest.“*

Poisi (P1) ja teiste 3 tüdruku analoogse vastuse põhjal olen üllatatud, et noortel on soov osata olla ravitseja: *„Ja (...) et ma saaks ravida teisi. Rohtudega (...) ise teen. Korjan ravimtaimi.“*

Intervjueeritavad, kes ei soovinud üleloomulike võimete omamist, jagunesid kahte. Ühed neist kartsid, et üleloomulik võime teeb nende elu raskeks. Näidet ilmestab tüdruku (T10) vastus: *„Ei, tavaliselt nii saates olles on neil raske ja endal võib minna niimoodi raskeks. {---} Üldse ei taha.“* Teised jällegi mõtlesid kohe realselt, et nad ei vaja üleloomulike võimete omamist. Näiteks poiss (P4): *„Ei, hakkaks elu segama.“* Või tüdruk (T4): *„Ei. Sest need ei ole reaalsed asjad.“*

Järeldusena võib öelda, et ilmselt unistused aitavad noortel paremini mõista ümbritsevat maailma ja selle erinevaid võimalusi üleloomulikkusest. Samas ettevaatlikkus ja mitte reaalsete asjade omamine on ka üks võime, oskust elada realsuses ning karta tundmatut. Pikemalt vaatan unistusi peatükis 4.2. seostades õpilaste uudishimu ja hirmuga.

4.2. Hoiakud üleloomulikku

Hoiakud ja uskumused on omavahel seotud ning toetavad teineteist. Hoiakud on meie suhtumised teistesse inimestesse, iseendasse ja olukordadesse, mis elus aset leiavad. Hoiakud on kas jäigad või paindlikud, positiivsed või negatiivsed. Nad on justkui meie tõlgendus asjadest, inimestest ja oludest, prillid, mille läbi me maailma vaatame. Hoiakud omandatakse peamiselt lapsepõlves. Laps jälgib ja jäljendab oma mängudes seda, mida ta oma lähiümbruses näeb ja kogeb. Kodu, seal valitsev õhkkond ja inimestevahelised suhted on hoiakute salvestamise ja õppimise paigaks. Põhilised jäljendatavad on ema ja isa.¹¹³

Hoiak on kombinatsioon veendumustest, tunnetest ja kalduvusest käituda nendega kooskõlaliselt.¹¹⁴

Eagly ja Chaikeni kohaselt on hoiak inimese kalduvus hinnata objektide (näiteks isikute, sündmuste, nähtuste) olemust teatud määral soosival või mittesooival viisil. See hinnang väljendub tavaliselt tunnetusliku (kognitiivse), emotsionaalse (afektiivse) või käitumusliku (konatiivse) reageeringuna.¹¹⁵

Kahro on oma magistritöös väitnud, et Eesti noorte uskumused ja usulised hoiakud on väga mitmekesised ning mõnevõrra vastuolulisedki. Enamikel noortel pole sügavamat suhet kristlusega ning ehkki huvi paranormaalsete nähtuste vastu on märgatav, pole seegi selgelt domineeriv. Eesti noortel puudub oskus ja huvi religiooniteemadel rääkida, üheks põhjuseks kindlasti usualaste teadmiste vähesus. Enamik usku puudutavast teabest hangitakse iseseisvalt erinevatest meediakanalitest, sealhulgas meelelahutuslikest.¹¹⁶

Selle peatüki teises osas uurin õpilastelt nende hoiakuid üleloomuliku suhtes. Hoiakud jaotan õpilaste intervjuude põhjal uudishimuks ja hirmudeks.

---

¹¹³ Saareväli, Reet. Hoiakud <http://www.hkhk.edu.ee/vanker/suhtlemine3/hoiakud.html> (18.04.2015).

¹¹⁴ Must, Olev. Sissejuhatus hoiakupsühholoogiasse. Õppematerjal. Tartu Ülikool, 2012.

¹¹⁵ Ainjärv, Heli; Häidkind, Riina. Liiklusohutusele suunatud hoiakute kujundamine. http://www.tlu.ee/opmat/hk/opiobjekt/Hoiakud/hoiaku_miste.html (15.02.2015).

¹¹⁶ Kahro, Marek. Magistritöö. Ekraanireligioon: populaarsete filmide ja telesarjade mõju Eesti noorte uskumustele. Tartu Ülikooli usuteaduskond, 2013, lk 21.

Millised on õpilaste uudishimud üleloomuliku kohta ja milliseid hirme nad tunnevad üleloomulikkusega seoses?

4.2.1. Uudishimu

Uudishimu on tingitud emotsionaalsest uudishimust ja seda võib käsitleda kui käitumist ennast, mis avaldub uurimisel, avastamisel ja õppimisel. Uudishimu saab kirjeldada nii inimestel (kui ka paljudel loomadel) kvalitatiivsete tunnustega. Uudishimu suunab huvi käitumuslikult emotsioonidest tingituna soovi uute seletuste avastamistele. Püstitatakse endale uusi huvitavaid uurimisküsimusi, et sellest aru saada või leida probleemile lahendus.

Tavaliselt tuleb õpilane kooli, täis entusiasmi ja elevust. Seetõttu tulebki nende isiklikku uudishimu julgustades ja arendades toetada. Igat avastamise protsessi on vaja juba alguses toetada, näiteks, kui õpilane on märganud midagi, millele ei osata kohe seletust anda. Rahulolu kasvab inimesel, kes tunneb, et ta uudishimu vastus on talle mõistetavaks saanud.

Uurides õpilaste intervjuusid, võib selekteerida noorte mõtteid, mis näitavad noorte huvi üleloomulikkuse vastu.

Intervjueeritavatel tekkis **nähtuslik huvi**, seostades seda eelnevalt televisioonis nähtuga. Toon alljärgnevalt välja, kuidas mõjutab televisioon õpilases huvi üleloomulikkusesse.

Tüdrukud vastasid intervjuus (T1): „*Jaa, olen vaadanud filme. On väga huvitavad.*”(T2): „*Selgeltnägijates vaatavad näevad asju ette ja lahendavad neid. Mulle isiklikult küll meeldib vaadata neid.*”(T4): „*Näha sellist inimest nagu see ongi see kes neid kaarditrikke teeb (...) televiisorist.*” (T5): „*Teeb trikke. Kaardi trikke ja (.) läheb ühele poole ja siis tuleb teiselt poolt välja.*” Poisi tähelepanek (P1): „*Oskab nõiduda (...) olen näinud televiisoris. Paneb needuse peale. Et sul läheb kõik halvasti.*”

Kõige suurem huvi oli õpilastel soov **midagi teha või kedagi näha**.

Midagi või kedagi näha: Poiss (P3): „Korra tahan näha (.) inglit.” Poiss (P1): „Kuidas mul edasi läheb (..) hästi (...) et saaks õppimisega hakkama.” Tüdruk (T2): „Mmm, mina küll tahaks (..) näiteks tulevikku ette näha või sellist. Et nagu ennem kui midagi juhtub, midagi endaga või sõpradega, et siis näeks ette.” Tüdruk(T12): „Mingi väike oskus võiks olla, et näen õnnetust ette või nii (.) et saaks lihtsalt hoiatada teda, et ta õnnetusse ei satuks.” Poiss (P3): „Mis juhtub minevikus, et siis saaks teada miks ta läks sinna ja (.) saladusi.”

Midagi teha: Tüdruk (T9): „See sama, et saab ravida, et näiteks on võimalik rääkida vaimudega.” Tüdruk (T1): „Tahaks küll (.) näiteks selgeltnägija ja siis maagiat kasutada (.) kasutamisoskusi (..) nagu Selgeltnägijate tuleproovis nad seal on (.) et see võib päris huvitav olla. Ei tea (.) et saaks end nähtamatuks muuta.” Poiss (P1): „Ja (...) et ma saaks ravida teisi. Rohtudega (...) ise teen.” (T9): „Ja (.) ei taha. (...) Mõnes mõttes tahaks (.) näiteks ravitseja tahaks olla. Teiste mõtteid tahaks lugeda.” Tüdruk (T8): „Ja. Siukest ajaga seotud, et saaks ajas rännata, aega saaks peatada, tagasi kerida ja võibolla isegi teisiti teha.”

Samuti oli õpilase **olemuslik huvi** üleloomulikkuse vastu. Poiss (P3): „Kes nad on nagu ja kuidas said sinna nagu.”

Õpilaste enda eelneva kogetu põhjal on neil tekkinud **kogemuslik huvi**.

Tüdruk (T4): „Ma tahtsin (.) et ta ennustaks mulle nagu.” Tüdruk (T7): „Ma olen ka isegi oma sõbrannadele kaarte pannud ja mõned asjad on isegi täppi läinud. Ja (.) tahaks, aga ma tahaks just selliseid (autor: kaardipanija) nagu vanaemal on.” Tüdruk (T10): „Nagu horoskoobid. et igal tähtkujul on isiku omadused, et need nagu saadavad terve elu. Kõike usun horoskoopidest.”

Kuuldu põhjal saab välja tuua tüdrukute näited: Tüdruk (T8): „Vanas kooliosas pidavat kummitama. Huvi tekkis aga ei tahtnud minna küll.” Tüdruk (T12): „Eeee (...) kui kuuled kuskilt et on midagi juhtunud (.) siis on küll huvitav.”

Kokkuvõtlikult võib öelda, et inimesel on oma uudishimu, millest tingituna tegevuste kaudu tekkivad uued uudishimu küsimused, tähelepanekud ja ka vastused. Kõik see protsess aitab näiteks õpilasel maailmast paremini aru

saada, nii et avastamise protsess uudishimus on väga oluline aspekt arengus. Õpilaste vastustest võin järeldada, et intervjueritavatel õpilastel oli üleloomulikkuse vastu erinevat laadi huvisid. Nähtuslik, tegevuslik, olemuslik, kogemuslik ja kuulduslik huvi. Seega võib järelda, et õpilastes tekkisid või on tekkinud üleloomulikkuse kohta hoiakud. Ühelt poolt uudishimu kõige selle nähtusliku üle, mida seostati eelnevalt televisioonis nähtuga. Kõige suurem huvi oli aga siiski õpilastel midagi või kedagi näha (ingleid, tuleviku ettenägemine hoiatamiseks, ennustamine jne) või siis midagi teha (ravida, rääkida vaimudega, selgeltnägemine, ajas rännata jne). Huvi tekkis õpilastel ka varem kogetu või kuuldu põhjal.

4.2.2. Hirmud

Hirm liigitatakse psühholoogide poolt sageli emotsiooniks, kuid see on inimese jaoks niivõrd iseloomulik omadus, et seda võiks liigitada ka lihtsalt tundeks. Seega hirm võib olla nii tunne kui ka emotsioon. Kuid hirm võib olla ka lihtne üldine ja isegi teadvustamata tunne, millega ei kaasne kehalist reaktsiooni. Hirmu võiks defineerida kui välist emotsiooni või tunnet, millega võib kaasneda kehaline reaktsioon ja mis võib olla teadlik või alateadlik. Hirm on igal juhul põhjustatud välisest tegurist, olgu see siis defineeritav tunde või emotsioonina. Teadvuse uurimisel on emotsioonide subjektiivsed aspektid väga olulised ning ajakohased uuringud on näidanud, et inimeseks olemise tuumaks on tunded ja olemise subjektiivne aspekt.¹¹⁷

Psühholoogid teevad oluliselt vahet emotsioonidel ja tunnetel, kuigi nende omavaheline piir on ilmselgelt sageli hägune. Teame, et emotsioonid koosnevad tunnetest ja keha reaktsioonidest, siis kokkuvõtlikult öeldes on hirm kõigi ärevuste ja foobiate baaskomponent.

Hirm on mõjutatud nähtus ja igal hirmul on mingi põhjendus. Jagasin õpilaste intervjuude põhjal hirmud erinevateks kategooriateks selliselt, kuidas õpilased hirmu tajuvad või kogevad.

---

¹¹⁷ Suik, Katrin. Hirmu psühholoogia: mida ja kuidas me kardame. <http://www.telegram.ee/teadus-ja-tulevik/hirmu-psuhholoogia-mida-ja-kuidas-me-kardame#.VTvAldLtnKO> (24.04.2015).

Õpilastele räägitud üleloomulikud jutud võivad hirmutada. Neid jutte nimetan **kuuldu põhjal** hirmudeks. Tüdruk (T11) kuulis, kuidas laagris oli mingi liikuv asi ja sellest kuuldu tekitas temas hirmu: „*Paljud nägid mingi valge asi vilkus seal (.) laagri aeg oli siis. Natukene hirmus oli.*” Teine tüdruk (T12) kuulis jälle oma klassiõdede käest jutte, mis tekitas õpilases hirmu: „*Eee (...) paar klassiõde on jah rääkinud (.) et kuulavad mingit asja mida teised ei kuule (.) nagu näiteks keegi kõnnib katusel (.) mida teised ei kuule (.) ja kedagi pole seal üleval. Nendel on ikka hirm, et midagi võib juhtuda.*”

Intervjueeritavad tõid välja olukorrad, mida nad on ise eelnevalt läbi kogenud ning mis tekitas neis hirmu. Liigitasin antud hirmu **kogetu põhjal**.

Pärast vanaisa surma tundis tüdruk (T14) kodus üleloomulikke nähtusi: „*Siis kui mu vanaisa suri siis näiteks öösel siis kui öö hakkas tulema (.) siis hakkasid ukse lingid liikuma, nõud köögis (.) oli õudne (...).*” Poiss (P3) on tajunud koolis midagi, mis tekitas temas hirmu: „*Vahepeal on imelik tunne kui kedagi koolis ei ole. Ei tea, selline jube tunne selja tagant. Et nagu teistsugune tunne kui teised on koolis.*” Samas tüdruk (T11) on koolimajas näinud vaimu, mis oli natukene hirmus: „*Olen puutund kokku siin samas koolimajas. Olen näinud vaimu. Natukene hirmus oli.*” Taas toob õpilane (T15) välja kodus kontekstis hirmu, mis seisneb tunnetuslikule hirmule: „*Kogu aeg kui ma kodus olen näiteks köögis, siis mul on kogu aeg sihuke tunne, et keegi on mu selja taga. Kui vaatan, siis mitte kedagi ei ole.*”

Õpilasete intervjuudest sai ka eristada **nähtu ja loetu põhjal** hirme, mis tuginevad kas meedias nähtule või trükitu lugemisest.

Kindlasti paljudel võib olla hirm, kui telekast vaatab mingit üleloomuliku sugemega filmi või saadet ja seal juhtub midagi eriskummalist. Nii ka tüdruk (T3) mainib oma intervjuust, et õudusfilmid tekitavad temas hirmu: „*Õudusfilmides. Eee (...) kui võtad näiteks tassi ja see kukub maha sul käest või läheb käes sul katki.*” Samas on grupp inimesi, kes loevad raamatuid ja lugemise käigus tunnevad loetust hirmu. Tüdruk (T8) tõi välja, et mõningad lood on raamatutes

hirmu tekitavad: „*Lugesin just alles hiljuti raamatut „Kummitused meie keskel” (.) päris hirmsad olid mõned lood.*”

Tüdruk (T3) toob aga nähtu läbi lähedase inimese kogemuse. Tõin selle siia nähtu ja loetu hirmu gruppi, sest ta näeb seda oma lähedase kõrval olles: „*(...) eee näiteks ta ei saa öösiti magada (.) ta näeb unes surma ja ta ärkab ülesse ja vahepeal näeb ka kui keegi on ta voodi ees (.) et nagu keegi paneks talle teki peale, aga kui paneb tule põlema, pole seal kedagi. Siis ta jätab ööseks tule põlema, muidu ta ei saa magada.*”

Intervjuudest tuli välja ka hirm **seostuse põhjal**, mis võivad tekkida kas kellegi või millegi seostades endaga.

Tüdruku (T5) sugulaste suremine vähki tekitas temas hirmu, kus õpilane tõmbas paralleele oma eluga: „*Äkki see kui mingi vähk või mingi värk (.) mu pere sugupuus on niimoodi, et absoluutselt kõigil kes surid ära oli vähk.*”

Viimasena intervjuudest tulenevalt tõin välja jaotuse **ettevaatlik hirm**. Nimetasin hirmu „ettevaatlikuks”, sest õpilaste ütlustest tuli välja hirm, mida nad tegelikult püüavad vältida või hoiavad teadlikult eemale.

Tüdruk (T7) jaoks on kõik üleloomulikkus hirmuäratav. Nendest püüab ta eemale hoida: „*Natukene hirmu isegi tekitab (.) kõik saatus, kummitused, maagia, vaimud, selgelnägijad, tervendajad (.) siuke (...) siukseid vaime ja polterkeiste ja siukseid asju ei tahaks ma näha. See oleks hirmutav kui ma näeksin igal pool tänaval, surnuaial.*” Samuti ei soovinud tüdrukud näha üleloomulikke nähtusi: (T9): „*vaime ei tahaks küll näha.*”(T12): „*Ei tea (.) veidi kardan neid vaime ja selliseid asju.*” Poiss (P4) on aga kindel oma vastuses, kas ta soovib üleloomulikku nähtust omada: „*Ei, hakkaks elu segama.*”

Kokkuvõtlikult öeldes, et igal hirmul olid omad tähendused, mis tegi intervjuueeritavat ettevaatlikuks nii nähtud, kuulnud ja kogetu põhjal. Tüübilt võib aga kõiki eelnimetatud hirme nimetada ühiselt „hirm kui tunne”, kus hirm võib esineda ka lihtsa subjektiivse tundena, rahutuse või alateadliku ohu tajumisena,

millega ei kaasne tugevat kehalist reaktsiooni. Hirm kui tunne leiab alateadliku väljapääsu unenägudes, keelevääratustes ja tähelepanuhäiretes.¹¹⁸

Õpilased mainisid kõige enam oma vastustes vaime, kummitusi, surma, mis tegid neid ettevaatlikuks või hirmutasid. Samuti mainiti õudusfilmide vaatamisest tingitud hirmu ja haigusena vähki. Sellest tulevalt võib eeldada, et õpilastes on üleloomulike kogemuste, nähtuste, kuulduste põhjal täiesti põhjendatud hirmud olemas. Siin on selge sõnum täiskasvanutele (kodu-kool), et see osa vajab eraldi tähelepanu ja tegelemist. Ükski laps ei tohi jääda oma hirmuga kahekesi.

Psühholoog Georg Kelly on väitnud, et muuhulgas sisaldub konstruktiivse teoorias inimestele tüüpiline kujutelm ettevaatlikkusel ja ennustamisel põhinevast kontrollist.¹¹⁹ Nii selgus ka uuritavatelt õpilastelt, kus toodi välja, et nad ei soovi üleloomulikke võimeid, kuna need võivad nende elu segama hakata (selgeltnägemine, tajumine jne).

Järeldusena oleks sobilik veelkord mõtiskleda hirmu tekke põhjust: „Hirm on igal juhul põhjustatud välisest tegurist, olgu see siis defineeritav tunde või emotsioonina.”¹²⁰ Sellest käsitlusest võime tõmmata õpilaste hirmuga paralleele, kus välisteks teguriteks on õpilastel kuuldu (hirmujutud kummitustest jne) või kogetu (kummituslikud kogemused kodus jne). Suureks väliseks teguriks julgen veel oletada meediat, mis tekitab õpilastes emotsionaalset hirmu (õudusfilmid, hirmujutud, raamatud). Taolises olukorras ei tohiks laps jääda oma hirmu või talle ebamäärasega omapead, vaid vajab täiskasvanu tuge.

4.3. Õpilaste teadmiste allikad üleloomulikust

Selles peatükis tahan teada saada, milliseid allikaid õpilased nimetavad, kui räägivad üleloomulikust. Antud intervjuudest seda otse teada ei saa, seega

---

¹¹⁸ **Suik**, Katrin. Hirmu psühholoogia: mida ja kuidas me kardame. <http://www.telegram.ee/teadus-ja-tulevik/hirmu-psuhholoogia-mida-ja-kuidas-me-kardame#.VTvAldLtnK0> (24.04.2015).

¹¹⁹ **Bachmann**, Talis. **Maruste**, Rait. Psühholoogia alused. Tallinn: Kirjastus Ilo, 2001, lk 259.

¹²⁰ **Suik**, K. Hirmu psühholoogia: mida ja kuidas me kardame. <http://www.telegram.ee/teadus-ja-tulevik/hirmu-psuhholoogia-mida-ja-kuidas-me-kardame#.VTvAldLtnK0> (24.04.2015).

olen analüüsinud kõikide intervjueeritavate vastuseid ning sealt selekteerinud välja õpilaste nimetatud allikad.

Intervjuude käigus selgus, et uuritavate infoallikateks on meedia ja meelelahutus, sõbrad, kool ning oma ja lähedaste narratiivid ehk memoraatideks. Järgmiselt annan ülevaate allikatest, mida õpilased nimetasid, mis on pannud neid sel teemal mõtlema või suunanud kogemust interpreteerima kui üleloomulikku.

4.3.1. Kool

Noorte inimeste usundilised hoiakud kujunevad kaasajal erinevate sotsiaalsete rühmade ja mõjurite kaastoimel.

Piaget tõi välja lapse kognitiivse arengu teoorias mitmed faktorid, mis stimuleerivad lapse vaimset arengut, millest suhtlemine oma eakaaslastega on üks olulisemaid.¹²¹ Perekonna traditsioonile lisandub koolis, tänaval ja huvialaklubides eakaaslastelt, sõpradelt ning tuttavatelt kuuldu.

Kool kujundab noore inimese mõttelaadi ja avardab silmaringi. Üleloomulikkusest on noorel võimalik koolis teada saada erinevates õppeainetes. Peamiselt selgitab seda usundiõpetuse ja ühiskonnaõpetuse tund. Piaget'i teooria järgi toimub laste vaimne areng kvalitatiivselt erinevate vaimse tegevuse astmete järgnevusena.¹²²

Minu üheks valimi kriteeriumiks oli uurida põhikooli õpilasi, kelle õppeprogrammis on olnud usundiõpetuse tunnid. Intervjueeritavad on juba algklassidest kuni kaheksanda klassini õppinud usundiõpetust. Sellega seoses oli intervjueeritavatelt soov teada saada, kas ja mida on nad usundiõpetuse tunnis mõelnud Jumalast ja üleloomulikest nähtustest.

Õpilaste intervjuudest selgub, et usundiõpetustundides enamus õpilasi ei mõtle üleloomulikest nähtustest. Toon välja mõningate usundiõpet saanud

---

¹²¹**Schihalejev**, Olga. Kursuse materjal: Religioonipedagoogika psühholoogilised alused. USUS03.005. Tartu Ülikool, 2009.

¹²²**Krull**, Edgar. Pedagoogilise psühholoogia käsiraamat. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2001. lk 103-107

intervjueeritavate mõtted, mida nad esitasid ja vastasid seoses jumalate ja erinevate nähtustega.

Tüdruk (T1) on usundiõpetustundides mõelnud jumalatele ja erinevatele uskudele, aga midagi selgitavat rohkem ta välja ei toonud: „*Ma olen mõelnud küll jumalatele ja uskudele ja et nagu (...) et millised nad välja näevad ja mis võimed neil on ja (.) ja rohkem ei teagi.*” Tüdruk (T2) on samuti vahel mõelnud Jumalale: „*Mm (...) usuõpetuses olen mõelnud (.) vahel (.) näiteks Jumala ülestõusmisest.*”

Õpilane (T13) on üleloomulikkusest mõelnud ja püüdis selgitada Jumala olemusetähendust: „*Ma ei tea. Ma olen mõelnud selle peale päris palju (...) ja siis (.) mingi aeg mõtlesin ma (.) et noh, et mis kujul ma teda tajuksin. Ja siis (.) ma mõtlesin, et ainuke Jumal vist, mis on olemas, ei ole mitte mingi halli habemega vana mees pilve piiri sees, vaid see Jumal või nii on tegelikult armastus.*”

Siit võib põgusalt tuletada, et laste väärtushinnangute üldine kujunemine on seotud otseselt nende igapäevaste rõõmude ja muredega, kus valdab suur uudishimu ja sisemine armastusväärus.¹²³

Tüdruk (T4) ütles intervjuu käigus, et ta ei ole usundiõpetuse tunnis mõelnud ega usu sellistesse asjadesse: „*Usunditunnis (.) ma ei ole otseselt neisse mõelnud, sest ma ei usu päris neisse asjadesse. Õpetaja on rääkinud küll, aga need tunduvad niimoodi nii tõsihakkav vist ka mitte.*” Sellise näite põhjal on veel enamik õpilasi, kes ei ole üleloomulikele nähtustele mõelnud. Selle üleloomuliku valdkonna uskumuses on õpilased ebakindlad ja intervjuudes sõnaahtrad.

Kokkuvõtvalt võib intervjuude põhjal järeldada, et kogetud viisil üleloomulikest nähtustest rääkimine õpilasi ei kõneta. Kahjuks see, mis kõnetaks, ei tule antud uuringus aga välja. Seega saan oletada, et ainetundides võiks rohkem teemasid üleloomulikkusega, sest see laiendab õpilaste silmaringi ja õpetab mõistma ebamääraseid nähtusi või kooslusi meid ümbritsevas. Siinkohal on

---

¹²³ Hay David. Lapse spirituaalsus – Pille Valk (Toim). Töid religioonipedagoogikast I, Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2008, lk 47.

edaspidistel uurijatel teemat, mida võiks veel süvitsi uurida, et teada saada, kas ja kuidas õpilastele koolis üleloomulikkusest rääkida.

4.3.2. Sõbrad ja koolikaaslased

Lapse hoiakuid ja arusaamu kujundab kodu, kool ja sõbrad. Sõprade ja koolikaaslaste mõju on noortele väga oluline, sellest tekib omavaheline suhtlus ja tõekspidamine.

Mitme rahvusvahelise uuringu põhjal on Eestis traditsiooniliste religioonide järgijaid vähe, samas on siin palju neid, kes usuvad vaimudessehingedesse või üleloomulike võimetega inimestesse.¹²⁴ Täpselt hetke seisul ei teagi meist keegi öelda täit tõde, kui palju tegelikult eestimaalasi usub üleloomulike võimetega inimestesse. Eesti Vabariigi tulekuga vabanes inimestes avatud maailm uususunditele ja vabale mõttelaadi muutustele, kus hakkasid tekkima erinevad usulised grupid ja mõtlemised, ehk teisisõnu uus vaimsus.

Inimesed mõtlevad ja räägivad omavahel üleloomulikest nähtustest üha enam. Noored seletavad üleloomulikkust nähtu ja kuuldu põhjal. Intervjueeritavatelt soovisin teada saada, kas nad on kuulnud, mida nende vanused koolinoored räägivad üleloomulikest nähtustest.

Kokkuvõtvalt selgus, et intervjueeritavatest üle poolte õpilaste on üleloomulikest nähtustest omavahel rääkinud, millest saab järeldada, et see on üsna sage.

Pööran tähelepanu intervjuude käigus tekkinud sisule, mida õpilased omavahel räägivad. Selgus, et üheks oluliseks jututeemaks on kummitused.

Järgnevalt toon välja õpilaste näited kummitustest, kuidas keegi on neid üksteisele rääkinud.

Tüdruk (T3): „*Jaa. Ee (.) poisid räägivad kummitustest. Et kummitused liiguvad igal pool ringi (.) liigutavad kardinaid (.) isegi lukustatud ukсед teevad*

---

¹²⁴Uibu, Marko; Kivari, Kristel. Inimese otsingud: vaimsus, usk ja (loodus)teadus. – Eesti Loodus. Jaanuar, 2012.

lahti. Rohkem ma pole kuulnud.” Tüdruk (T5): „Jaa (...) eelmises koolis oli niimoodi et, noh me elasime koolis mõisas ja siis mõisahärri või keegi suri ära ja siis ta käis seal üleval pööningul kummitamas. Ta oli sinna kusagile maetud kooli kõrvale. Siis ta käis alati seal õhtuti kummitamas. Tuled käisid ja siis (.) no küünlad põlesid ja siis mingi vari liikus seal.”

Intervjuudest selgus, et sagedasemaks paigaks, kus õpilased üleloomulikkusest räägivad on kool ja laager. Tüdruk (T8): „Kui meenutada, siis on olnud (.) laagrites on räägitud, et ukselingid liiguvad ja kunagi oli üks ammu ära läinud siit koolist, tema arvuti oli tuksi läinud ja tuled olid hakanud vilkuma. Ja siis arvuti oli pildi eest visanud ja ei saanud ka paranduses pilti ette. Õhtuti sõidab koolimaja ette auto ja suunab tuled ingliskeele klassist sisse. Lapsed olid hirmunud olnud. Siis kui ma koolis käisin, aga siis ma laagrites ei käinud ja see mulle eriti ei pakkunud huvi.” Poiss (P3): „On küll. Koolis on ka siin sõbrad rääkind, et (.) nägid autot sõitmas kiriku poole ja siis vaatasid pärast niimoodi, et autot ei olnud kuskil. Ja öeldi, et siin koolis kummitab ja. Nad usuvad sellest.” Poiss (P4): „Ukselingid liiguvad, kui kedagi klassis sees ei ole. Siis kui mingi laager oli siin.”

Intervjuudest selgus, et enamalt räägiti kummitustest kuuldu põhjal. Järelduse võib sellest teha, et noored räägivad üksteisele üleloomulikest asjadest rohkem kuuldud juttude põhjal kui tõepärasuse kogemuse põhjal.

Analüüsid intervjuusid, võin veel järeldada, et noored räägivad üksteisele üleloomulikke jutte ka meedias kajastatud saadete põhjal. Vaadatu põhjal arutletakse tegelaskujude võimete üle.

Tüdruk (T1): „Jaa, ma olen kuulnud, et kui nad vaatavad sellist mingit sellist filmi, siis nad nagu räägivad, et mis seal sellist juhtus ja (...) et kui näiteks mingi maagiaga seotud, siis nad räägivad sellest. Mmm (.) nagu nad on rääkinud Selgeltnägijate tuleproovist, et nägi, ennustas minevikku ja siuhkseid asju.” Tüdruk (T2): „Mm mina küll kuulnud siin ei ole. Ainult filmidest on räägitud, kus neid toimub. Maagialised, selgeltängijad. Näiteks Harry Potteris ee (...) on ka võluasjad ja Selgeltnägijates vaatavad näevad asju ette ja lahendavad neid. Mulle

isiklikult küll meeldib vaadata neid.” Tüdruk (T7): „Ikka seda Selgeltnägijate tuleproov. Merilin Kerno jääb kõigile silma. Et kõik need vaimud ja kummitused, tegelt suurem enamus noori usub, et need on vaimud ja kõik sellised on olemas.”

Veel saan välja tuua ühe tüdruku (T14) näite, kus räägitakse lähedalt kogetud inimeste võimetest, mis annab rohkem kõneainet ning saavad infot otse kogetult. Intervjueeritava klassiõe vanaema on tervendaja ehk „kaardimoor” ja sellest räägitakse klassis kogu õppeaja vältel: *„Mmm (...) jaa, mingil määral ikka oleme arutanud. Näiteks see, et mu klassiõel on vanaema, kes oskab ennustada (.) ja siis ta nagu ennustab tavaliselt ta ennustab meile (.) ennustas meile kuidas meie klassil see aasta on nagu ja see on enamus täide läinud.”* Eelnevat ütlust kinnitab ka tüdruk (T9): *„Midagi oleme küll. Näiteks oleme rääkinud näiteks klassiõe vanaemast midagi (.) et ta ennustab.”*

Räägitakse veel üksteisele erinevate võimete olemasolust. Intervjuudest saab teada, et räägitakse rohkem selgeltnägijatest ja mõtete lugemisest. Tüdruk (T6): *„Jaa, räägime. Väga tihti ei tule jutuks, aga et kui tuleb, siis kõigil on väga suur soov mingi võimega tulla esile. Põhimõtteliselt ongi ettenägemine ja mõtete lugemine, kõige suuremad.”*

Järeldan, et usk inimeses endas on üks suur jõud, mis paneb vaatamata vanusest ja soost rääkima üleloomulikest nähtustest. Väga oluline on tänapäeval vabadus kõigest sellest rääkida. Usuvabadus tähendab tänapäeval seda, et kedagi ei sunnita uskuma.¹²⁵

Analüüsisivas arutelus võtsin üleloomulikkuse infoallikana kokku sõbrad ja koolikaaslased kui eakaaslased. Piaget on kognitiivse arengu teoorias välja toonud, et lapse vaimset arengut stimuleerib suhtlemine oma eakaaslastega.¹²⁶ Intervjuude analüüsi käigus selgus, et enamik õpilastest on üleloomulikkusest omavahel rääkinud enamjaolt koolis ja laagrites. Intervjuude põhjal tuleb välja, et õpilased räägivad omavahel peamiselt kummitustest ning seda pigem kuulnud

---

¹²⁵ **Altnurme, Lea.** Eesti koolinoorte jumalapilt. Akadeemia 1999, nr 6, lk 1201.

¹²⁶ **Presnell, Faith.** Jean Piaget. 1999.
<http://www.muskingum.edu/~psych/psycweb/history/piaget.htm> (22.04.2015)

juttude varal kui omaenda kogemuse põhjal. Lisaks räägivad õpilased jutte meedias kajastatud saadete põhjal, millest arutatakse tegelaskujude võimete olemasolu. Siinkohal võin järeldada, et see seob sõprade ja koolikaaslaste vestlusteemasid vabal ajal, mis toob õpilaste teadmistesse üleloomulikku ja salapärast maailma. Loob ekstreemust ja salapära noore inimese mõttemaailma.

4.3.3. Meedia ja kirjandus

Meedia vahendusel jõuab meieni suurem osa sellest, mis ümbritsevas maailmas toimub. Ka paljud meie teadmised maailma kohta pärinevad meediast.¹²⁷ Pedagoog ja kirjanik Heiki Raudla on oma raamatus väitnud ühe lausega tabavalt: „Meediat on tänapäeval nimetatud neljandaks võimuks, sest ta mõjutab üsna olulisel määral inimeste teadvust ja koos sellega ka otsuste langetamist.”¹²⁸ Inimene saabki endale öelda, et meedia on tõesti meie elu lahutamatu osa.

Intervjueeritavate käest oli mul soov teada saada, kas õpilased on lugenud raamatut või televiisorist, internetist midagi üleloomulikkusest. Tundub, et pea kõik õpilased on vaadanud televiisorist saateid, mis käsitlevad üleloomulikkust.

Kui analüüsisin intervjueeritavate vastuseid, selgus, et telekast **vaadati erinevaid filme**, mis sisaldavad üleloomulikkust. Toodi välja, et vaadatud oli õudus- ja fantaasiafilme.

Tüdruk (T7): „*Jah, olen. Just hiljuti vaatasin õudusfilmi, mis põhineb tõsielule. Kus räägiti niiöelda poltergeistist ja kummitustest, kus vanasse majja oli kummitus sisse jäänud, mis tahtis lahti saada perekonnast, kes sinna sisse kolis. Raamatuid ma nii otseselt lugenud ei ole.*” Tüdruk (T14): „*Filme olen küll mingil määral vaadanud.*”

Nimetati ära ka üleloomulikud filmid, mida õpilased on vaadanud. Tüdruk (T1): „*Jaa, olen vaadanud filme. Näiteks „Sõrmuste isand” ja „Harry Potter”*”

---

¹²⁷ Vinter, Kristo. Väike laps, meedia ja meediakasvatus. Tallinna Ülikool Pedagoogiline seminar. http://www.teatoimeta.ee/Vaike_laps_meedia_ja_meediakasvat_5.htm (23.04.2015).

¹²⁸ Raudla, Heiki. Kodaniku raamat. Türi: Saarakiri, 2007, lk 114.

(...) *Ja rohkem ei tulegi. On väga huvitavad. Minule meeldivad need, hästi põnevad on ja seiklusi täis. On võluga seotud, oskavad igasugust maagiat ja tajuvad ära kui juhtub midagi halba.*” Poiss (P3): *„Filmi olen näinud (.) päris palju on tehtud siin. Osad on nagu fantaasiad ja osad on nagu (.) ei tahagi vaadata neid. „Valepööre 2” ja (.) siis on „Lihunik” (.) on seal fantaasiaga.*

Intervjuudes osalenud õpilastel oli õudusfilmide vaatamise järel toimeks fantaasialend, mille kaudu ilmselt võivad tekkida peas hirmutavad või ärevaks tegevad mõtted. Seda kinnitust annab järgneva tüdruku (T3) vastus: *„Õudusfilmides. Mina arvan, et on ikka. Eeee (...) sest vahepeal tuleb neid ka ette. Kui midagi järsku juhtub. Eee (...) kui võtad näiteks tassi ja see kukub maha sul käest või läheb käes sul katki.”* Arvan, et see mõte peas saab sellisel viisil ringlema tõenäoliselt ainult visuaalsel tõlgendamisel.

Massimeediast meelelahutusena saadud filmikogemusel on seos ka popkultuuri valdkonnaga. Kui lähtuda popkultuurist, siis on teada, et ühiskonnas mõju avaldavad väärtused, tähendused, ideed aitavad inimesel end arendada. Nii on ka koolinoortel, et nad arendavad religioosseid ja metafüüsilisi ideid meedia vahendusel. Vahel võib olla, et mõnd saadet ei tahakski vaadata, kuid uudishimu ei lase seda tegemata jätta.

Veel toodi välja **televisiorist nähtud saateid**, mida õpilased on oma intervjuudes ka varemgi maininud. Populaarne saade õpilaste seas on „Selgeltnägijate tuleproov”. Sealt nähakse kuidas üleloomuliku vägedega inimesed omavahel võistlevad. Saade on tekitanud õpilaste vahel palju kõneainet ja põnevust.

Tüdruk (T15): *„Saateid olen vaadanud. Nagu Selgeltnägijate tuleproov (.) nagu eestlasi, see pragu ka käib, mingi eesti tüdruk Venemaal.”* Tüdruk (T9): *„Selgeltnägijate tuleproovi olen vaadanud. No (.) mina ei tea (.) vaatan, mida nad teevad seal. Nõiad on seal. Praegu on jaa üks eestlane. Ta on kogu aeg seal nii tõsine.”* Tüdruk (T4): *„Selle (.) selle, kes oskab kaardi trikke teha (...) ja see mees (.) ma ei tea enam ta nime. Kuidas ta teeb. Aa need nõia Ints ja need (...) need tuleproov või miski (..) et neil on mingi vägi, siis nad peavad seal asjad ära*

lahendama. Näiteks mõrvasid ja asju nagu ja siis üles leidma maetud asju nagu (...).”

Otsides infot meediauuringu kohta, siis leidsin Põldmäe bakalaureuse tööst uurimuse. Seal on välja toodud mõningad meediauuringust andmed „kiriku või religiooni vastu tundis enda väitel järjepidevalt huvi 13% Eesti elanikest, telesaadete ja filmide vastu aga 64%. Eriti tugevalt paelub meelelahutuslik meedia noori.”¹²⁹

Lisaks televisioonile töid õpilased välja ka **raamatuid**, mida nad on lugenud või neile on soovitatud. Raamatutest toodi näidetena „Süvahavva” ja „Kummitused meie keskel”.

Poiss (P3): „Lugenud olen (.) tuli just välja see „Süvahavva”, raamat. Telekas on selle kohta (.) see on ka fantaasia film.”

On ka huvilisi, kes loevad raamatuid ja on teadlikud erinevatest üleloomulikest nähtustest, mida nad liigitavad pigem fantaasia alla. Tüdruk (T13): „Jaa, olen ikka (.) nagu näiteks raamatus on mingi muu mõte või iva kirjas näiteks sõprus või armastusest (.) üleloomulikkus on muu mõte või fantaasia, et muuta põnevamaks. Filmid on ka puhas fantaasia. Lugenud olen (.) tuli just välja see „Süvahavva”, see raamat. Telekas on selle kohta fantaasia film.”

Loetakse üleloomulikke raamatuid ka soovitude järgi. Nii nagu tegi seda antud tüdruk (T8): „Ma ise pole küll kogenud, aga ma lugesin just alles hiljuti raamatut „Kummitused meie keskel” (.) midagi sellist. Ja seal olid erinevad lood, kuidas kõik teised olid kogenud ja (.) pärishirmsad olid mõned lood. Näiteks räägiti, kuidas üks pere oli kolinud ühte majja ja siis nad nägid pidevalt, et miski liigub, aga ainult väike laps nagu nägi ja rääkis sellega. Ja ütles et see väike poiss mulle meeldib ja (...) Mulle soovitati seda raamatut.”

---

¹²⁹Põldmäe, Eva Maria. Erinevad põlvkonnad teleauditooriumina 2011. aastal. Bakalaurusetöö. Tartu: Tartu Ülikool, 2012.

Kui vaadata teismelisee piiril olevat, siis mõnikord aga ka pisut varemgi põrkavad kokku teaduslik ja teoloogiline mõtteviis. Nooruk otsib võimalust üht teisele allutada või neid mingil muul kombel lepitada.¹³⁰

Kui arutelu teemas on pidevalt läbi käinud meedia, siis võin nimetada meediat minu uurimuses õpilaste seas enim levinud infoallikaks. Kui intervjueeritavatelt uurisin, kas nad on meediast näinud midagi üleloomulikku, siis pea kõik õpilased tõid välja, et nad on televiisori vahendusel näinud saateid, milles kajastatakse üleloomulikkust. Järeldada võib, et üha rohkem on populaarsust kogumas saatesari „Selgeltnägijate tuleproov”, mille õpilased intervjuude käigus mitmeid kordi välja tõid. Meedia vahendatud erinevad sarjad, dokumentaalid, filmid üleloomulike nähtuste kohta tekitavad õpilastes põnevust ja edaspidist kõneainet eakaaslastega.

Õpilased täheldavad, et meedia vahendusel nähtul ja loetul on nii tõsielulist kui ka fantaasiat. Antud uuringus intervjueeritud õpilased tõid selgelt välja telesaadete mõju, seevastu raamatute lugemist väga ei väärtustatud, kuid mõned õpilased olid siiski lugenud äsja ilmunud raamatut „Süvahavva”. Altnurme 2010. aasta küsitluses kinnitas 24% vastajatest, et on vaimse sisuga raamatuid lugenud. Ehkki ka ligi neljandiku eestlaste kogemus vaimse-esoteerilise kirjanduse lugejana on märkimisväärne, võib lugejate hulk olla oluliselt suurem, sest paljud neist ei oska või ei taha loetud kirjandust vaimsena määratleda.¹³¹ Raamatutena oli välja toodud romaane („Süvahavva“, „Harry Potter“ jne) kui esoteerilist kirjandust („Kummitused meie keskel“ jne). Samas Marju Saluste magistritöö uurimuses intervjueeritud lugejate juttudest tuli välja, et nad soovivad leida materjale, mis aitaks „ennast tundma õppida”; otsitakse midagi, mis „annaks

---

¹³⁰**Tankler**, Meeli. Arenev laps. – Schihalejev, Olga; Kirikal, Kaisa (Toim). Jätkusuutlik lastetöö koguduses : oikumeeniline lastetöö käsiraamat. Tallinn: Eesti Kirikute Nõukogu, 2012, lk 96-97.

¹³¹**Uibu**, Marko; **Saluste**, Marju. Lugejate virtuaalne kogukond kirjandus ja ajakirjandus vaimsete-esoteeriliste ideede kandja ja levitaja. – Uibu, Marko (Toim). Mitut usku Eesti III. Valik usundiloolisi uurimusi: uue vaimse eri. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2013, lk 79.

hingele rahu”, mis õpetaks, kuidas „julged olla mina ise”, kuidas leida „sisemist tasakaalu”, „kuidas teha elus õigeid valikuid” või kuidas „olla õnnelikum”.¹³²

Marek Kahro toob välja oma magistritöös, et inimest mõjutab kõige enam see, mille vastu ta aktiivselt huvi tunneb. Selle rõhutamiseks on toodud 2003. aasta meediauuringu andmed: kiriku või religiooni vastu tundis enda väitel järjepidevalt huvi 13% Eesti elanikest, telesaadete ja filmide vastu aga 64%.¹³³ Järeldusena võib öelda, et õpilane otsib kogemusi ja teadmisi ning meelelahutust ehk mis on põnev või uudne elamus ja seda meedia ning raamatute vahendusel.

4.3.4. Memoraadid

Memoraadid põhinevad isiklikel või tuttavate ja sugulaste kogemustel, mistõttu neisse suhtutakse tõsisemalt isegi siis, kui säärane juhtum ei haaku kuulaja enda maailmavaatega.¹³⁴ Ja memoraati saab võtta kui minavormis jutustatud lugu isiklikust kogemusest, mida räägib kogeja ise.¹³⁵

Intervjueeritavatelt õpilastelt soovisin teada saada, kas nad on kuulnud lugusid üleloomulikest kogemustest või kuulnud mõnd kokkupuudet üleloomuliku maailmaga. Kõige sagedamini kuulsid õpilased lugusid üleloomulikkusest televisiooni (meedia), sõprade ja vanemate vahendusel.

Selgub, et üleloomulikkuse üheks kogemuste allikaks on tänapäeval televisioon (meedia), kus õpilased puutuvad igapäevaselt kokku erinevate lugudega. Õpilased mainivad, et nende infoallikaks on filmid ja telesaade „Selgeltnägijate tuleproovi” võistlus. (T1): „*Pigem olen kuulnud. Näiteks nagu telekast, „Selgeltnägijate tuleproov” (.) ma vaatan ka „Selgeltnägijate tuleproovis”.*” (T4): „*Need (...) „Selgeltnägija tuleproovi”. Nad peavad seal (.)*

---

¹³²Saluste, Marju. Uue vaimsuse kirjanduse retseptioon. Magistritöö. Tartu Ülikool, usuteaduskond, 2011.

¹³³Kahro, Marek. Magistritöö. Ekraanireligioon: populaarsete filmide ja telesarjade mõju Eesti noorte uskumustele. Tartu Ülikooli usuteaduskond, 2013.

¹³⁴Kõva, Mare. Ja tegi ukse lahti. www.folklore.ee/ri/pubte/ee/cf/lipitud/Ja%20tegi.htm (vaadatud 22.03.2015).

¹³⁵Pentikäinen, Juha. Grenz problem ezwischen Memorat und Sage. Temenos 3, 1968, lk 141.

neile pannakse, nendele tehakse raskeid ülesandeid ja nemad peavad nagu oma väe abil tõestama (...).” (T5): „No filmis või (.) telekast.”

Üleloomulikuks kogemuseks peeti kuuldust nähtule jätkuvalt meedia mõju ja ka seda, et kusagil olen kuulnud. Nii vastas intervjuul tüdruk (T1): „Pigem olen kuulnud. Näiteks nagu telekast, selgeltnägijate (.) ma vaatan ka „Selgeltnägijate tuleproovis”. Seal on ka nagu (.) et nad näevad ette ja nagu siukseid asju. Nad (...)” või selliselt intervjuu tüdrukuga (T2): „Mmm, mina olen kuulnud ainult telekast ja ajalehtedest natukene. Ufodest, mis lendavad üle. Ei tule rohkem meelde.”

Väljaspool meediat on kuulduste edastajateks sõbrad, vanemad ja teiste inimeste jutustused, kes on rääkinud jutte kummitustest, tervendamistest ning kaardipanemisest.

Poisid nimetasid memoraate, mida nad on kuulnud kummitavate majade kohta. (P1): „Räägitakse (.) ühes majas kummitavad. Et kui mööda kõnnid, siis on mingid varjud ja (...) hääled.” (P2): „Midagi olen kuulnud, kummitustest ja sedasi (...) kodukandis (.) mõisas kummitab.” (P4): „Ise ei ole. Mõisast räägiti, et seal mingid kummitused või need. Et see mingi nagu kedagi pole sees ja siis lähevad tuled põlema ja kustub ise jälle.” (T15): „Mul isiklikult ei ole, aga mu ema on rääkinud nagu (...).” Tüdruk (T10) mainis lihtsalt, et on kuulnud lugu kaardipanemisest: „Olen kuulnud kaardipanemisest.”

Üheks memoraatide jutustajateks on kindlasti meie lähedased. Vanematelt kuuleme erinevaid jutustusi, mis võivad kanduda põlvest põlve. Mõningad memoraadid võivad olla muinasjutulised, mõningad tõsielulised kogemustele baseeruvad. Tüdruk (T5) tõi näite oma vanemate kogemuste memoraadi: „Aa, seda kaa, et mu emps ja issi elasid kuskil mujal. Mind polnud veel olemas. Nad rääkisid sedasi, et keegi kummitus olevat mu issile kallale läinud. See oli paar aastat tagasi (.) ei kümme aastat tagasi (...) ei neliteist aastat tagasi, mind polnud siis veel olemaski.” Siin on tõenäoliselt tegemist lihtsalt mingi pere emotsiooniga.

Võib mainida põlvest põlve kuuldud müüti või legendi. Tahan sellega seda öelda, et nn kummituslood võivad elada aastakümneid ja nendest räägitakse

usutavalt põlvest põlve. Kui küsida endalt, kas ei tule tuttav ette, siis saaks vastata, et tuleb – olen minagi ise kuulnud selliseid memoraate lapsepõlvest peale. Samuti tüdruk (T13) meenutab: „*Lugusid olen ka päris palju kuulnud. Väiksena siis oli kombeks rääkida, et oo ma olen kummitust näinud ja oo varjud ja mingid hääled (.) nüüd aga ei tea.*”

Tüdruk (T9) rääkis oma emalt kuulnud loo enda kohta: „*Kui mu ema rääkis, siis mu jalad siit puusadest ei liikunud (.) siis vanem naine siit lähedalt tegi mulle nõgestega (.) midagi.*” Samuti mainis tüdruk, et on kuulnud jutte emalt.

Ühel intervjuueeritaval tüdrukul on emalt kuuldu kaudu üleloomulik maailma kujutluspilt ja ilmselt on siingi tegemist mingi emotsiooniga, mis paneb õpilast tunnetama ja tajuma niiviisi üleloomulikkust. Tüdruk (T15): „*Tööjuures, oli emal mingi õhtune vahetus nagu. Ta silma nurgast nägi, et midagi liikus nagu niimoodi ja neil ongi seal tööjuures midagi, neil pidigi olema niimoodi. Ja kodus meil, ta oli pesemas, vannis ja siis seal (.) üleval nagu (.) seal riidepuu peal oli ta pesu seal (.) mõtles, et ta paneb selle pesu täna endale selga ja see kukkus sealt alla. Ja siis mu õel oli ka niimoodi. Ta oli vannitoas, pesi pead ja siis pesumasinal oli mingi asi, pesumasina peal (.) ja siis ta mõtles et kui see maha kukuks, et mis siis saab (.) ja siis kukuski see maha. Kogu aeg kui ma kodus olen näiteks köögis, siis mul on kogu aeg siuke tunne, et keegi on mu selja taga. Kui vaatan, siis mitte kedagi ei ole. Horoskoobid usun ja loen neid kaa. Usun neist kõike.*”

Ilmselt siit võib saada alguse kujundlik fantaasia (esialgu positiivne ja muinasjutuline) ettekujutluspilt üleloomulikkusest. See kujutluspilt võib hakata samm sammult kasvama vaimses teadmises edaspidi, kas positiivses või negatiivses suunas. Siin on vaja olla lapsevanemal (ka koolil) eriti tähelepanelik, kuna võib kasvada ärevuse, hirmu või foobiline seisund. Siin ja praegu saab teha psühholoogilist ennetustööd, näiteks koolis usundiõpetuse või ühiskonnaõpetuse tundides. Kus võiks toimuda reaalne selgitus koos seoste välja toomisega nn „üleloomulikkusest” maailmas meie ümber. Koolis võib olla sobivaks meetodiks arutelu klassis.

Minu küsimust üleloomulikust kogemusest kuuldule hakkab varjutama õpilastel ühe kaasõpilase vanaema ennustamise tegevus. Näiteks mainib seda tüdruk (T10): „*Otseselt ei ole, aga Tiiu (nimi muudetud) vanaema pidi ennustada oskama. Ta pole mulle ennustanud.*”

Õpilase enda jaoks on saanud näiteks lugu varem kuuldust, järgneb kogemus ja juba ka tänane jutt kokkupuutena üleloomulikust maailmast. Just selle kaasõpilase vanaema olemasolu võib mõjutada ikkagi kogu intervjueeritava klassi suhtumist üleloomulikku maailma.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et intervjueeritavate õpilaste memoraatide allikaks olid kaasõpilased, sõbrad, perekond. Lisaks eelnevale tuli välja, et üheks oluliseks üleloomulikkusest jutustajaks ja põnevuse tekitajaks on televisioon (meedia).

Kõige esmasena toodi välja ikka lood televisioonist (meedia). Seejärel toodi üleloomulikkuse allikana välja erinevaid jutustusi (memoraate), mida on kuuldud isiklikel või tuttavate ja sugulaste kogemustest, kes on rääkinud jutte kummitustest, tervendamisest, kaardipanemisest jne. Võin järeldada, et televisiooni toodi välja esmasena ja rohkem sellepärast, et õpilased puutuvad meediaga igapäevaselt sagedamini kokku kui teiste poolt räägitud jutustustega.

Õpilasi intervjuerides tuli välja seegi, mis on ka varem uurimuses kinnitust leidnud, et teadmine üleloomulikkusse kohta võib tekkida kuuldu põhjal, näiteks täiskasvanute mälestuste meenutused. Siit on võimalik järeldada, et lapsi võib mõjutada vanemate memoraatidega.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö eesmärk oli anda ülevaade ühe Eesti põhikooli õpilaste käsitlestest üleloomulikkuse suhtes. Soovisin leida vastust kolmele uurimisküsimusele:

- 1) Mida tähendab õpilaste jaoks üleloomulikkus?
- 2) Kuidas nad suhtuvad üleloomulikku?
- 3) Milliseid allikaid nad üleloomuliku kohta oluliseks peavad?

Uuringu tulemustest selgub, et intervjueritud põhikooli lõpuklassi õpilaste selgitused olid fragmentaalsed. Nad kasutasid üleloomulikkust rääkides pigem näiteid kui esitasid tervikarusaamu. Üleloomulikkuse defineerimise asemel toodi välja pigem nähtuste kirjeldusi. Üleloomulikkuse kirjeldused tulevad õpilastel siiski eelnevalt nähtu ja kuuldu põhjal ning kirjeldused võetakse enamasti lähtudes meediast.

Isiklikult õpilaste uskumus üleloomulikku tugineb isiklikele kogemustele või lähedaste kogetu põhjal. Intervjuudest selgus, et õpilastel on üleloomulikkusega teatavad hoiakud (uudishimu ja hirm). Õpilaste huviks oli nähtus, tegevus, olemus, kogemus ja kuuldu põhine, millest suurim huvi oli siiski midagi teha või kedagi näha (nähtuslik ja tegevuslik huvi).

Huvidega kaasnesid õpilastes ka mõningad hirmud üleloomulikkuse suhtes. Need hirmud olid seondunud õpilaste kogemuste, nähtuste, kuuldustega üleloomuliku kohta. Õpilased mainisid kõige enam oma hirmudeks vaime, kummitusi ja surma.

Õpilased tõid üleloomulikkuse teabeallikatena välja kooli, sõbrad ja koolikaaslased, meedia ja raamatud ning memoraadid. Iga allikas on õpilastele andnud mõninga selgituse või andnud ülevaate tähendusest. Kõige olulisemaks allikaks pidasid õpilased meediat, mille vahendusel õpilane vahetult nägi ja koges enda jaoks üleloomulikkust. Teiseks suuremaks allikaks olid memoraadid.

Kolmandaks allikaks võib nimetada õpilaste otsest kogemuslikku kokkupuudet üleloomulikkusega (vaimude ja kummituste tunnetamine ning ennustused).

Minu hinnangul peetakse üleloomulikkust igapäevase elu üheks osaks, millest väga palju ei räägita ja ollakse kohati oma uskumustes pigem skeptilised. Oma arusaamade järeldustest, kogemustest ja nähtust kujunevad isiklikud huvid ja hoiakud nähtamatu maailma osas, mis mõjutavad inimeses paralleelselt tema tõekspidamisi ja käitumist ning terviklikult öeldes ilmselt kogu tema elu.

Kokkuvõtteks võin öelda, et sissejuhatuses püstitatud eesmärk on täidetud ja uurimusküsimuste näol on ülevaade õpilaste üleloomulikkusest olemas. Siiski ei saa antud uurimusest üldistusi teha. Kuna tegemist on uuringuga ühe Eesti põhikooli lõpuklassi põhjal ja selle tulemused kajastavad väikest osa noorte üleloomulikkuse käsitlusi, siis vajaks antud teema kindlasti ka edasist uurimist näiteks põhikooli ja gümnaasiumi vanusegrupi seas laiemalt, et selle uuringu najal oleks võimalik õpilastele koolis rääkida üleloomulikkusest, mis meid tavamaailmas võib ümbritseda.

KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS

Internetiallikad

Ainjärv, Heli; **Häidkind**, Riina. Liiklusohutusele suunatud hoiakute kujundamine.

http://www.tlu.ee/opmat/hk/opiobjekt/Hoiakud/hoiaku_miste.html

(15.02.2015).

Altnurme, Lea. Arvamusartikkel: eestlased usulises pöördes. 2011.

<http://arvamus.postimees.ee/405074/lea-altnurme-estlased-usulises-poordes>

(21.02.2015).

Eesti Keele Instituut. <http://portaal.eki.ee/> (24.04.2015).

Eesti keele sõnaraamat. <http://entsyklopeedia.ee/> (24.04.2015).

Harmening, Dieter. Kurat, pattulangemine ja nõidus. Kristlike nõidade demonoloogia ja teoloogiline antropoloogia.

<http://www.folklore.ee/tagused/nr19/harmening2.pdf> (15.03.2015).

Kõiva, Mare. Ja tegi ukse lahti.

<http://www.folklore.ee/rl/pubte/ee/cf/lipitud/Ja%20tegi.htm> (24.04.2015).

Lehtsaar, Tõnu. Psühholoog: inimeste huvi üleloomuliku vastu suureneb ebastabiilsetel aegadel.

<http://www.delfi.ee/news/paevauudised/eesti/psuhholoog-inimeste-huvi-uleloomuliku-vastu-suureneb-ebastabiilsetel-aegadel.d?id=65486802>

(17.02. 2014).

LinLu, Zhong; **Dosher**, Barbara Anne. Cognitive psychology, Scholarpedia,

2007, 2 (8): 2769. http://www.scholarpedia.org/article/Cognitive_psychology

(28.12.2014).

Maran, Timo. Mimesis as a phenomenon of semiotic communication.

<https://www.ut.ee/SOSE/sss/maran311.pdf> (24.04.2015)

Presnell, Faith. Jean Piaget. 1999.

<http://www.muskingum.edu/~psych/psycweb/history/piaget.htm>

(22.04.2015).

Saareväli, Reet. Hoiakud

<http://www.hkhk.edu.ee/vanker/suhtlemine3/hoiakud.html> (18.04.2015).

Schihalejev, Olga ja Jürgenstein, Toomas. Usundiõpetuse ainekava: taust, teemad, võimalused ja rõhuasetused gümnaasiumis. Tallinn: Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus, 2012.

http://www.oppekava.ee/images/5/5a/Usundi%C3%B5petuse_ainekava_taus_t_teemad_v%C3%B5imalused_ja_r%C3%B5huasetused_g%C3%BCmnaasiumis.pdf.

Suik, Katrin. Hirmu psühholoogia: mida ja kuidas me kardame.

<http://www.telegram.ee/teadus-ja-tulevik/hirmu-psuhholoogia-mida-ja-kuidas-me-kardame#.VTvAldLtnK0> (24.04.2015).

Sävborg, Daniel. Tartu Ülikoolis toimub kohtumine üleloomlike nähtustega.

<http://www.fl.ut.ee/et/uudised/tartu-ulikoolis-toimub-kohtumine-uleloomulike-nahtustega> (25.04.2015).

Tall, Karmel. Tartu Ülikooli E-kursuse "Kriisipsühholoogia (P2AV.TK.475)"

materjalid. 2012. https://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/25293/Kriisipsuhholoogia_materjalid.pdf?sequence=1 (25.03.2015).

Vinter, Kristo. Väike laps, meedia ja meediakasvatus. Tallinna Ülikool,

Pedagoogiline seminar. http://www.teatoimeta.ee/Vaike_laps_meedia_ja_meediakasvat_5.htm (23.04.2015).

Väikese Tööka Kollektiivi seminarid. Hufford, J. David. Usundiliste lugude

kogemuskeskne analüüs. Näide kummitusjuhtumist.

<http://www.folklore.ee/seminar/hufford.html> (07.02.2015).

Kirjandus

Aarma, Gunnar. Mõtlemise salapära. Pärnu: G. Aarma& AS Mandala. 1998.

Allen, Juddy. Seletamatute nähtuste entsüklopeedia. Tallinn: Sinisukk 2006.

Altnurme, Lea. Eesti koolinoorte püha mõistest. – Usuteaduslik ajakiri, 2001, nr 1. lk. 103-124.

Altnurme, Lea. Kristlusest oma usuni. Uurimus muutustest eestlaste religioossuses 20. sajandi II poolel. Tartu Ülikooli kirjastus, 2006.

Altnurme, Lea. Mida võiks kirik teada eestimaalase individuaalsest religioossusest. – Eerik Jõks (Toim). Astu alla rahva hulka: artikleid ja arutlusi Eesti elanikkonna vaimulaadis. Tallinn: Eesti Kirikute Nõukogu, 2012, lk. 193-212.

Altnurme, Lea. (Toim.) Mitut usku Eesti: valik usundiloolisi uurimusi. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2004.

Altnurme, Lea. (Toim.) Mitut usku Eesti II. Valik usundiloolisi uurimusi: kristluse eri Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2007.

Altnurme, Lea. (Toim.) Uued usulised ja vaimsed ühendused Eestis. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2012.

Altnurme, Lea. Uus vaimsus – mis see on? – Marko Uibu. (Toim.) Mitut usku Eesi III. Valik usundiloolisi uurimusi: uue vaimsuse eri. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2013, lk. 18-36.

Altnurme, Lea. Uususundid. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2002.

Bachmann, Talis. **Maruste**, Rait. Psühholoogia alused. Tallinn: Kirjastus Ilo, 2001.

Christie, Anne. Magic of the Pharaohs. Bideford: D & S Books, 2007.

- Davies, T. Witton.** Magic, Divination Demonology Among the Hebrews and Their Neighbours - Including and Examination of Biblical References and of the Biblical Terms. London: Oakes Press, 2012.
- Frazer, James George.** Kuldne oks. Uurimus maagiast ja religioonist. Tallinn: Varrak, 2001.
- Hay David.** Lapse spirituaalsus – Pille Valk (Toim). Töid religioonipedagoogikast I, Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2008, lk.43-58.
- Honko, Lauri; Pentikäinen, Juha.** Kultuuriantropoloogia, Tallinn: Tuum, 1997.
- Jõks, Eerik; Kilemit, Liina; Rentel, Anu; Teder, Tauno.** (Toim.) Astu alla rahva hulka: artikleid ja arutlusi Eesti elanikkonna vaimulaadist. Tallinn: Eesti Kirikute Nõukogu, 2012.
- Jürgenstein, Toomas; Schihalejev, Olga.** Usundimaailma suured küsimused. Ideed, kogemused, arvamused, vastused. Tallinn: Koolibri, 2011.
- Kahro, Marek.** Magistritöö. Ekraanireligioon: populaarsete filmide ja telesarjade mõju Eesti noorte uskumustele. Tartu Ülikooli usuteaduskond, 2013.
- Krull, Edgar.** Pedagoogilise psühholoogia käsiraamat. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2001.
- Kulmar, Tarmo.** Üldine usundilugi I. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2006.
- Laherand, Mari-Liis.** Kvalitatiivne uurimisviis. Tallinn: Sulesepp, 2008.
- Legare, H. Cristine; Rosengren, S. Karl; Evans, E. Margaret; Harris L. Paul.** The Coexistence of Natural and Supernatural Explanations Across Cultures and Development. – Child Development, May/June 2012, Volume 83, Number 3, lk.779-793.
- Lehtsaar, Tõnu.** Hingepilk. Tallinn: Logos, 1994.

- Lehtsaar, Tõnu.** Sissejuhatus religioonipsühholoogiasse. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2013.
- Lepik, Peet.** Uurimusi müüdist ja maagiast. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikooli Kirjastus, 2001.
- Mauranen, Maija-Liisa.** Leeriõpik nr:1. Tallinn: EELK Konsistooriumi kirjastusosakond, 1990.
- Metsavahi, Merili.** E-kursuse "Eesti rahvausund (FLKU.04.041)" materjalid. Tartu Ülikool, 2011.
- Must, Olev.** Sissejuhatus hoiakupsühholoogiasse. Õppematerjal. Tartu Ülikool, 2012.
- Mõtte, Eva.** Tudengite usulised otsingud kristlikus miljöös. – Lea Altnurme (Toim). Kristlusest oma usuni: uurimus muutustest eestlaste religioossuses 20. sajandi II poolel. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2006, lk. 127-149.
- Pentikäinen, Juha.** Grenz problemez wischen Memorat und Sage. – Temenos 3, 1968, lk. 136-167.
- Põldmäe, Eva Maria.** Erinevad põlvkonnad teleauditooriumina 2011. aastal. Bakalaurusetöö. Tartu: Tartu Ülikool, 2012.
- Raudla, Heiki.** Kodaniku raamat. Türi: Saarakiri, 2007.
- Riistan, Ain.** Sotsiaalanthropoloogia konspekt USUS.03.077 Tartu Ülikool, 2013.
- Roland, Paul.** New age eluviis. Tallinn: Sinisukk, 2002.
- Russell, B. Jeffrey.** Nõiakunsti ajalugu: nõiad, ketserid ja paganad. Tallinn: Kunst, 2001.
- Saluste, Marju.** Uue vaimsuse kirjanduse retseptioon. Magistritöö. Tartu Ülikool, usuteaduskond, 2011.

- Schihalejev**, Olga. Estonian young people, religion and religious diversity: personal views and the role of the school. Tartu Ülikool, Usuteaduskond, 2009.
- Schihalejev**, Olga. From Indifference to Dialogue? Estonian Young People, the School and Religious Diversity. Münster: WaxmannVerlag GmbH, 2010.
- Schihalejev**, Olga. Koolinoorte arusaam religioonist ja maailmavaatelistest mitmekesisusest. – Kristlik Kasvatus, 2011, 1 (165), lk 6 – 14.
- Schihalejev**, Olga. Kursuse materjal: Religioonipedagoogika psühholoogilised alused. USUS03.005. Tartu Ülikool, 2009.
- Schihalejev**, Olga. Noorte eestimaalaste ja eurooplaste hoiakud religiooni suhtes. – Jõks, Eerik (Toim.). Astu alla rahva hulka: artikleid ja arutlusi Eesti elanikkonna vaimulaadist. Tallinn: Eesti Kirikute Nõukogu, 2012, lk 230 – 248.
- Schihalejev**, Olga. Religious Education Influencing Students' Attitudes: A Threat to Freedom? – Miller, Joyce; O'Grady, Kevin; McKenna, Ursula (Toim.). Religion in Education. Innovation in International Research. New York: Routledge, 2013, lk. 75-89.
- Sydow**, Carl Wilhelm. Kategorien der Prosa-Volksdichtung. – Bødker, L. (Toim.) Selected Papers on Folklore. Copenhagen, 1948, lk. 253-268.
- Tankler**, Meeli. Arenev laps. – Schihalejev, Olga; Kirikal, Kaisa (Toim.). Jätkusuutlik lastetöö koguduses : oikumeeniline lastetöö käsiraamat. Tallinn: Eesti Kirikute Nõukogu, 2012.
- Uibu**, Marko. (Toim). Mitut usku Eesti III. Valik usundiloolisi uurimusi: uue vaimsuse eri. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2013.
- Uibu**, Marko; **Kivari**, Kristel. Inimese otsingud: vaimsus, usk ja (loodus)teadus. – Eesti Loodus. Jaanuar, 2012, lk. 23-27.

Uibu, Marko; Saluste, Marju. Lugejate virtuaalne kogukond kirjandus ja ajakirjandus vaimsete-esoteeriliste ideede kandja ja levitaja. – Uibu, Marko (Toim). Mitut usku Eesti III. Valik usundiloolisi uurimusi: uue vaimsuse eri. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2013, lk. 79-106.

Valk, Ülo. Eesti rahvausu kuradi-kjutelm kristliku demonoloogia ja rahvusvahelise folkloori kontekstis: ilmumiskujud. Tartu: Tartu Ülikool, 1994.

Valk, Ülo. Maagilisest mõtteviisist. – Vikerkaar. Tallinn: Kultuurileht, 1989, nr 9, lk 54-59.

SUMMARY

TREATMENTS OF SUPERNATURAL PHENOMENA BY SCHOOL LEAVERS OF AN ESTONIAN MIDDLE SCHOOL

The objective of this Master's thesis was providing an overview of the opinions of students of one Estonian middle school on the supernatural. I wished to find out which attitudes and experiences of the supernatural are held by the students. For this purpose, I have established three research questions:

- 1) What does the supernatural mean for students?
- 2) How do they treat the supernatural?
- 3) What sources about the supernatural do they consider to be important?

Based on research questions, I have selected the qualitative phenomenographic research method. In order to find answers to research questions, I have conducted semi-structured interviews among students of a final form of an Estonian middle school, which were analysed with qualitative content analysis. In my opinion, conducting semi-structured interviews provided sufficient information for finding answers to main questions of my research from the analysis.

This paper consists of two parts: theoretical basis and empirical research. In the first part, I introduce the theoretical framework, in which I address the supernatural in religion through various definitions. I showcase beliefs of Estonian school students, religious development and the definitions of the holy based on religion psychology.

In the second part, I introduce the method and sample of the empirical research. I showcase the treatments of supernatural phenomena by students, explaining the concept of supernatural for youth in general and in connection with themselves. I also survey the attitudes of students regarding the supernatural. I research the sources of students' knowledge about the supernatural.

Results of the survey indicate that the explanations of interviewed middle school students were fragmented, mainly associations with phenomena. Descriptions of the supernatural are based on things students have seen and heard previously and descriptions are generally taken from the media. The main attitudes of students regarding the supernatural were interest and fear. Sources of the supernatural for the interviewees were school, friends and school mates, media and books and memorates. Students who believe in the supernatural did not see the supernatural as a separate phenomenon, but as part of their everyday life.

LISA: Intervjuuküsimused

1. Mida tähendab Sulle sõna „üleloomulik” või Kuidas sina mõistaksid sõna „üleloomulik“?
2. Kas oled lugenud raamatuid, vaadanud filme, kus esineb üleloomulikke nähtusi? Mida sa nendest arvad? Meenub mingi näide.
3. Kas oled kuulnud lugusid „üleloomulikest” kogemustest või kuulnud kokkupuutest „üleloomuliku” maailmaga? Kui oled, milliseid lugusid, meenub?
4. Kas keegi sinu sõpradest, sugulastest või tuttavatest on mõista andnud, et ta usub üleloomulikke nähtustesse? Kas neil on mingeid isiklikke kogemusi?
5. Kas oled kuulnud, kuidas Sinu vanused noored (koolikaaslased) räägivad „üleloomulikest” nähtustest? Ja kui oled kuulnud, mida oled kuulnud?
6. Kas sa ise usud „üleloomulikke” jõude? Milliseid?
7. Kas oled ise kogenud midagi üleloomulikku?
8. Kas Sina oskad „üleloomuliku” nähtust seletada? Mis on Sinu jaoks üleloomulikkus?
9. Kas sa usud, et inimesel on saatus, mida mõjutavad iseloomulikud väed või olendid?
10. Kas Sa usundiõpetuse tunnis oled mõelnud „üleloomulikele” nähtustele? Kui, siis mis olukordades näiteks, kuidas?
11. Kas „üleloomulikkusest” on olnud juttu kaasõpilastega? Õpetajatega?

12. Mis arvad, kas usk Jumalasse paneb „üleloomulike” jõude tajuma rohkem, kui seda, kes ei usu Jumalat?
13. Milline on „üleloomulike” võimetega inimene? Oled Sa kohanud sellist inimest oma elus või kuulnud kedagi olevat?
14. Kas Sina oled endas nn „üleloomulike” nähtusi tajunud?
15. Kas Sina tahaksid endale üleloomulike võimete omamist? Kui tahad, siis milline üleloomulik võime võiks Sul olla? Ja miks just see?
16. Mis sa arvad, kes usuvad „üleloomulike” võimetega inimestesse? Miks nad seda usuvad (juhul, kui usuvad)?
17. Mida tahaksid veel lisada „üleloomulikkuse” kohta, mida ma Sinult ei küsinud?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, **Hille Krusberg**,

(autori nimi)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose **Ühe Eesti põhikooli lõpetajate käsitlused üleloomulikest nähtustest**, mille juhendaja on **Dr (theol) Olga Schihalejev ja kaasjuhendaja Marko Uibu**,
  - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
  - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, **07.05.2015**